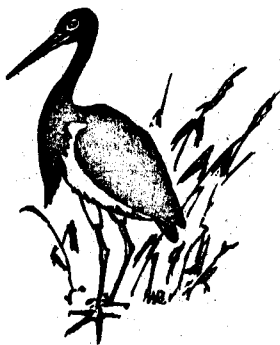

ЗЕЛЕНИЙ РУХ БУКОВИНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ
УКРАЇНСЬКЕ ОРНІТОЛОГІЧНЕ ТОВАРИСТВО АН УКРАЇНИ
ЗАХІДНЕ ВІДДІЛЕННЯ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ЛАБОРАТОРІЯ ЕКОЛОГІЧНОГО МОНИТОРИНГУ

ЧОРНИЙ ЛЕЛЕКА В УКРАЇНІ
BLACK STORK IN THE UKRAINE

Чернівці - 1992

УДК 598.342 /477/

ЧОРНИЙ ЛЕЛЕКА В УКРАЇНІ / Укл.: В.М.Грищенко, І.В.Скільський. -
Чернівці. 1992. 51с.

Підводяться підсумки проведення операції "Рік чорного лелеки"
на території України, наводиться список зареєстрованих місць гніз-
дування, аналізується сучасний стан чисельності цього рідкісного
птаха. Подана бібліографія по чорному лелеці в Україні.

Табл. 2. Бібліогр.: 175 назв.

Загальна редакція В.М.Грищенка та І.В.Скільського

Edited by V.N. Grishchenko & I.V. Skilsky

Chernivtsi - 1992

I

ПІДСУМКИ ПРОВЕДЕННЯ "РОКУ ЧОРНОГО ЛЕЛЕКИ" В УКРАЇНІ

Б.М. Грищенко, О.Ф. Головач, В.В. Серебряков, І.В. Скільський,
О.В. Савчук

Чорний лелека (*Ciconia nigra* (L.)) належить до рідкісних птахів, він занесений до Червоної книги України. Обліки чисельності його в республіці проводилися двічі: у 1977 і 1984 рр. (Головач и др., 1990а, 1990б). Третій облік пройшов в ході республіканської науково-пропагандистської операції "Рік чорного лелеки" у 1990 - 1991 рр.

Подібні акції почали проводитися в Україні у 1987 р., коли було організовано "Рік білого лелеки". Головними завданнями їх були: проведення обліків чисельності і збір іншої наукової інформації, активна пропаганда охорони конкретного виду птахів, проведення практичних заходів по охороні (Грищенко, 1991). "Рік чорного лелеки" — четвертий у цьому ряді. Необхідно було передусім провести черговий облік чисельності і залучити до нього якомога більше учасників, зібрати дані по екології гніздування, провести аналіз причин загибелі дорослих птахів та гнізд (Грищенко, 1990). Виконання цих наукових завдань значною мірою сприяла активна пропагандистська кампанія. Координували роботу по проведенню операції Київський та Чернівецький університети. Усього було розіслано близько 1000 облікових анкет з Києва та 398 з Чернівців. З метою інформування населення про проведення операції і пропаганди охорони чорного лелеки опубліковані статті у ряді республіканських і обласних газет. По обласних і районних газетах території, що входить до ареалу чорного лелеки, був розісланий прес-реліз. Загалом на протязі року опубліковано кілька десятків статей і заміток. Одночасно з обліковими анкетами надсилалася інформаційна листівка про проведення операції "Рік чорного лелеки" та рекомендаціями по охороні цього птаха. Розсилялися і методичні матеріали по охороні місць гніздування чорних лелек, побудові штучних гніздівель, організації природоохоронних територій.

На жаль облікові анкети не вдалося надрукувати своєчасно, вони були готові лише восени 1990 р. і розсилялися, відповідно, тільки наступної весни. Тому фактично облік чисельності чорного

лелеки проводився на протязі двох років. Усього було отримано 138 заповнених анкет і 88 листів - відповідей на газетні публікації. Понад чверть усієї наукової інформації було отримано з цих листів. Ефективність обліку, таким чином, значно зросла завдяки пропагандистській роботі. У проведенні операції "Рік чорного лелеки" взяли участь також орнітологи В.Т. Аранасьєв, В.М. Бабко, Д.М. Борзаківський, М.П. Гниш, С.М. Жила, В.О. Новак, М.М. Семенов, І.О. Грищенко, Б.Й. Годованець.

У 1990 - 1991 рр. на території України було зареєстровано 210 гнізд чорного лелеки (табл. I). Список знайдених місць гніздування наводиться в додатку до даної статті. До нього включені тільки ті гнізда, для яких було вказано точне місцезнаходження, тому загальна кількість їх в списку дещо менша, ніж у таблиці. Для порівняння в таблиці ми наводимо також результати попередніх обліків (за: Головач и др., 1990а, 1990б).

У багатьох країнах Європи останнім часом спостерігається ріст чисельності чорного лелеки. З 50-х років її збільшення почалося у ФРН, Нідерландах, Люксембурзі, Бельгії, Швейцарії, Франції (Vergossen, 1983; Clotuche, 1989). У Чехо-Словаччині з 1877 р. до середини 40-х років гнізд не знаходили, та в післявоєнний період чорні лелеки знову заселили Чехію. У Польщі чисельність їх зросла з 300 - 530 пар у 1966 р. до 800-900 у 1981 - 1982 рр. (Tomiałojc, 1990). Швидко росте чисельність і в Білорусії (Самусенко, Самусенко, 1989).

Тенденція росту чисельності чорного лелеки добре простежується і в Україні. Про це говорить хоча б співставлення даних трьох обліків (табл. I): у 1977 р. всього було обліковано 137 гнізд, в 1984 р. - 171, в 1990 - 1991 рр. - 210. Таке зростання цифр не можна пояснити тільки підвищенням ефективності обліку, до того ж є достовірні знахідки гнізд у місцях, де чорні лелеки вже багато років не зустрічалися. Швидкість зростання чисельності у проміжках між трьома обліками залишалася приблизно однаковою, вона становить в середньому близько 3 % на рік.

Найвища чисельність чорного лелеки у трьох поліських областях - Волинській, Рівненській, Житомирській - та на Львівщині. Наведена цифра для Київської області значно занижена, бо після аварії на Чорнобильській АЕС залишилися практично недоступними

Таблиця I. Результати обліків чисельності чорного лелеки
в Україні

Results of the Black Stork censuses in the Ukraine

Область Region	Кількість гнізд Number of nests		
	1977	1984	1990 - 91
I. Вінницька Vinnytsa	-	2	-
2. Волинська Volynia	35	42	45
3. Житомирська Zhitomir	27	42	42
4. Закарпатська Trans-Carpathia	1	1	7
5. Івано-Франківська Ivano-Frankivsk	2	4	12
6. Київська Kiev	-	8	14
7. Львівська Lviv	13	18	27
8. Рівненська Rivne	56	48	34
9. Сумська Sumy	1	2	10
10. Хмельницька Khmelnitski	-	2	3
II. Чернігівська Chernigiv	2	2	16
Всього: Total:	137	171	210

для досліджень Поліський і Чорнобильський райони, де найбільше гнізд. Те ж стосується і північного сходу Житомирської області, у нас зовсім нема даних по Народицькому району.

Майже для всіх областей кількість зареєстрованих гнізд щоразу збільшується. Тільки для Рівенщини бачимо зменшення цифр. Це залишається поки що незрозумілим, можливо чисельність чорного лелеки там дійсно падає. Принаймі за даними В.О. Новача ці птахи вже не зустрічаються в долині р. Горинь в Дубровицькому районі.

У порівнянні з даними за 1984 - 1989 рр. (Головач и др., 1990а, 1990б) ареал чорного лелеки в Україні дещо розширився. Найбільше межа його просунулася у Івано-Франківській області: були знайдені два гнізда в Коломийському районі біля р. Прут. Дещо на південь змістилася межа ареалу також в Чернігівській області. Нерозв'язаним залишається питання про гніздування чорного лелеки на Тернопільщині. Гнізда є у багатьох районах сусідніх з нею областей, в ході робіт по створенню атласу гніздових птахів Західної України були виявлені місця гніздування 1 - 2 пар (Горбань, 1990), але під час усіх трьох республіканських обліків з Тернопільської області не надходило ніяких даних ні про гніздування, ні про зустрічі в гніздовий період.

У Чернівецькій області чорний лелека гніздився принаймі до 1950-х років (Клитин, 1959), потім зник. Нині у зв'язку з відновленням ареалу можлива поява цього птаха у старих місцях гніздування. У 1984 - 1990 рр. лелеки неодноразово зустрічалися у гніздовий період біля рік Черемш, Серет і Малий Серет, а також у Новоселицькому та Путильському районах, та гнізд знайти не вдалося. Всього на Північній Буковині можливе гніздування 5 - 6 пар (Скильський, 1990).

У 2 випуску "Каталога орнітофауни західних областей України" (Горбань, Химин, 1991) в розділі спостережень за 1990 р. наводяться дані про гніздування чорного лелеки у Краснянському, Брошнівському, Слобідському, Малотурянському лісництвах Івано-Франківської області. Це потребує деяких коментарів. Справа в тому, що у 1990 р. Я.С. Штиркалу у Івано-Франківськ ми надіслали дані за 1984 р. з пропозицією перевірити чи є гнізда в цих місцях зараз, а також шойно отримані повідомлення від учасників операції "Рік чорного лелеки". Ніякої перевірки зроблено не було (це видно вже з тексту: не наведені конкретні дати і все залишено в такому

ж вигляді, як було надіслано), зате дані вже від імені
И.С. Штиркала були подані для публікації в "Каталозі ...".

Тому питання про те, чи гніздилися чорні лелеки у 1990 р. в 4 названих лісництвах залишається відкритим – це дані шестирічної давності, вони були опубліковані (Головач и др., 1990а).

Сучасна межа гніздового ареалу чорного лелеки в Україні за даними останнього обліку проходить через такі точки: с. Воскресінці Коломийського району, с. Нижнів Тисменицького району, с. Темирівці Галицького району, Букачівське лісництво Рогатинського району Івано-Франківської області; с. Утишків Бузького району Львівської області (у 1984 р. знаходили гніздо у Заболотцівському лісництві Бродівського району, нових даних у нас нема); с. Новомалин Острозького району Рівенської області; Плужнянське лісництво Ізяславського району, Кліментовицьке та Мальованське лісництва Шепетівського району Хмельницької області; с. Йосипівка Баранівського району, Кропивнянське лісництво Коростинівського району Житомирської області (у 1984 р. знаходили гніздо в Шевченківському лісництві Чуднівського району, нових даних у нас нема); Ніжиловицьке лісництво Макарівського району, Мірчанське лісництво Бородянського району, Катюжанське та Воропаївське лісництва Вишгородського району Київської області; с. Лошакова Гута Козелецького району, с. Червоні Луки Менського району Чернігівської області; Прудичанське лісництво Липільського району Сумської області. Ця межа ареалу на більшій частині республіки приблизно співпадає з межею Полісся. Лише в західних областях України чорний лелека гніздиться в лісостепу, на іншій території за межами лісової зони є тільки невелика кількість гнізд.

Для чорного лелеки характерна також наявність острівних гніздувань, віддалених від основного ареалу. Так гнізда чорного лелеки у попередні роки знаходили у Вінницькій і Одеській областях та в лісостеповій смузі Чернігівської і Сумської областей. Під час останнього обліку поступили повідомлення про знахідки гнізд біля с. Великі Будища Диканського району Полтавської області, с. Кулики Лебединського району Сумської області. Ці дані потребують уточнення і перевірки, бо далекі від орнітології люди можуть плутати чорного лелеку з білим або сірим чаплею, але й відкидати такі спостереження теж не варто. Гніздування чорного лелеки у названих місцях цілком ймовірне. У гніздовий період ці

птахи також спостерігалися біля с. Мізяківська Слобідка Калинівського району Вінницької області, у плавнях Дніпра між Кременчуком і Світлогорськом.

При допомозі анкетного обліку неможливо виявити всі місця гніздування. Для оцінки чисельності потрібно застосовувати розрахункові методи, які базуються на даних обліку. Для матеріалів 1977 і 1984 рр. ми зробили перерахунок для 5 областей з найвищою чисельністю чорних лелек. Розрахунковий коефіцієнт ґрунтувався на поверненні анкет (Головач и др., 1990а, 1990б). На основі цього чисельність у 1977 р. була оцінена в 200 - 250 пар, у 1984 р. - 250 - 300 пар. Для даних третього обліку такої розрахунок, на жаль, неможливий, бо ймовірність надходження інформації про наявність гнізд та їх відсутність не була однаковою. Розрахункові цифри виявляються завищеними. Правомісність же перерахунку у попередні роки підтверджується даними з інших джерел. Так в Україні у 1984 - 1989 рр. різними методами було виявлено 254 гнізда, що дуже близько до розрахункової цифри за 1984 р. - 261 (Головач и др., 1990б). Цифри по окремих областях також досить близькі до даних, отриманих при підготовці атласу гніздових птахів Західної України (Горбачь, 1990). Оцінку загальної чисельності чорного лелеки в Україні у 1990 - 1991 рр. можна зробити, спираючись на результати обліку 1984 р.: кількість зареєстрованих гнізд зросла на 18,6 %. Збільшення розрахункового числа гнізд у 1984 р. - 261 - на цей показник дає цифру 310 гнізд. Можна піти іншим шляхом. У 1977 і 1984 рр. кількість знайдених гнізд становила в середньому 63 % від розрахункової цифри. Врахування цього показника дає 342 гнізда. Таким чином, загальну чисельність у 1990 - 1991 рр. можна оцінити як мінімум у 300 - 350 пар. Серйозний аргумент на користь цього - порівняння списків місць гніздування, виявлених під час останнього обліку (див. додаток) і у 1984 - 1989 рр. (Головач и др., 1990а). Співпадають вони дуже мало. Значна частина відомих раніше місць гніздування не могла раптом зникнути за кілька років, просто даних звідти не надійшло.

В ході операції "Рік чорного лелеки" були зібрані також деякі матеріали по екології гніздування цього птаха. Гнізда були знайдені на деревах 10 порід (табл. 2). Найчастіше гнізда будуються на старих дубах з розлогою кроною, але в деяких місцях після вирубки старих лісів гнізда лелек з'являються все частіше

Таблиця 2. Розміщення гнізд чорного лелеки в Україні
Placing of the Black Stork nests in the Ukraine

Вид дерева tree species	n	%	Вид дерева tree species	n	%
<i>Quercus robur</i>	42	42,9	<i>Betula verrucosa</i>	3	3,1
<i>Pinus sylvestris</i>	28	28,6	<i>Carpinus betulus</i>	1	1,0
<i>Alnus glutinosa</i>	8	8,2	<i>Abies sp.</i>	1	1,0
<i>Populus tremula</i>	7	7,1	<i>Acer platanoides</i>	1	1,0
<i>Fagus sylvatica</i>	6	6,1	<i>Ulmus laevis</i>	1	1,0
Всього: Total:				98	100

на інших деревах. Висота розміщення гнізд коливається від 6 до 25 м, середня - $13,0 \pm 0,6$ м ($n = 56$). Будуються вони, як правило, в основі товстих бокових гілок або в розвилках. За даними з листів і анкет у 1980 - 1991 рр. у гніздах виростало від 1 до 5 пташенят. Середній розмір виводку $3,26 \pm 0,15$ пташенят, коефіцієнт варіації 28,8 % ($n = 42$). З них у 2,4 % гнізд виросло 1 пташеня, у 19,0 % - 2, у 28,6 % - 3, у 45,2 % - 4, у 4,8 % - 5.

Отримані також дані про загибель 48 гнізд у 1980 - ті роки. Причинами цього були: рубки лісу у 42,9 % випадків, падіння гнізд через ненадійність опори або під час сильних вітрів - 25,0 %, турбування птахів біля гнізд - 12,5 %, руйнування гнізд з природних причин - 8,3 %, лісові пожежі - 6,3 %, розорення хижакми - 4,2 %. Тут може бути занижений відсоток загибелі гнізд з природних причин, такі випадки децю рідше помічаються людьми, та все ж можна виділити головні причини. Це - рубки лісу і погодні умови. Отримані нами цифри лосить близькі до даних інших авторів. Так у Латвії рубки лісу стали причиною загибелі гнізд у 46,2 % випадків, падіння - у 28,7 % (Липсберг, 1986).

З такого аналізу причин загибелі видно, що для збереження місць гніздування чорного лелеки передусім потрібна охорона ділянок лісу навколо гнізд. Це можна робити шляхом організації природоохоронних територій - заказників, пам'яток природи, заповідних урочищ, або створення навколо гнізд спеціальних охоронних зон, у яких повинні бути заборонені рубки лісу та обмежена

господарська діяльність у гніздовий період. Для захисту гнізд від падіння можливе проведення своєрідної інвентаризації їх та укріплення в разі необхідності. Важливе завдання також побудова штучних гніздівель. Поки що в Україні ця робота практично не проводиться. Приділяти уваг, також треба пропагандистській та роз'яснювальній роботі серед населення. Не завжди гнізда знищуються через злий умисел. Нерідко лісівники просто не знають, що мають справу з рідкісним птахом. Іноді може допомогти навіть невелика замітка в районній газеті. Саме так було у 1986 р., коли після виступу Вишгородської районки була припинена санітарна рубка біля гнізда чорного лелеки.

Література

- Головач О.Ф., Грищенко В.Н., Серебряков В.Б. (1990а): Распространение, численность и миграции черного аиста на Украине. Рукоп. деп. в ВИНТИ 26.06.1990. № IIII - В90. 48 с.
- Головач О.Ф., Грищенко В.Н., Серебряков В.Б. (1990б): Современная численность, распространение и миграции черного аиста на Украине. Аисты: распространение, экология, охрана. Минск: Наука і техника. С. 191 - 203.
- Горбань И.М. (1990): Численность черного аиста на западе Украины. Там же, с. 204 - 205.
- Горбань І., Химин М. (1991): Каталог орнітофауни західних областей України. Орнітологічні спостереження за 1989-1990 рр. 2. Луцьк, 156 с.
- Грищенко В.М. (1990): "Рід чорного лелеки" на Україні: мета і завдання. Орнітофауна західних областей України та проблеми її охорони. Луцьк. С. 97 - 98.
- Грищенко В.Н. (1991): Проведение "девианных годов" по охране редких видов птиц на Украине. Мат-лы 10-й Всесоюзной орнитол. конференции. Минск: Наука і техника. Т. 2. Ч. I. С. 170-171.
- Клитин А.Н. (1969): Птицы Советской Буковины. Животный мир Советской Буковины. Черновцы: Изд-во Черновицкого ун-та. С. 67 - 129.
- Липсберг В.К. (1986): К биологии гнездования черного аиста в Латвии. Изучение птиц СССР, их охрана и разц. использование. Тез. докл. I-го с"езда ВОО и IX Всес. орн.ол. конференции. Л. Ч. 2. С. 27 - 28.

- Самусенко Э.Г., Самусенко И.Э. (1989): Распространение черного аиста в Белоруссии. Всес. совещание по проблеме кадастра и учета жив. мира. Тез. докл. Уфа. Ч. 3. С. 203 - 205.
- Скильский И.В. (1990): Современное состояние популяций белого и черного аистов на территории Буковины. Аисты: распростр., экология, охрана. Минск: Наука і техника. С. 231 - 235.
- Clotische E. (1989): La Cigogne noire en Europe. Reserves naturelles. 11. N 1. 7 - 9.
- Tomialojc L. (1990): Ptaki Polski. Warszawa. 462 s.
- Vergossen W.G. (1983): De zwarte ooievaar (*Ciconia nigra*) in de Benelux. Veldornitologisch Tijdschrift. 6. N 2. 5. 39 - 58.

ДОДАТОК

Список місць гніздування, зареєстрованих у 1990-1991 рр.
List of the registered nesting sites.

Місце знаходження	Число гнізд	Спостерігач
I	2	3

ВОЛИНЬСЬКА ОБЛАСТЬ

Камінь-Каширський район

Тоболівське лісництво, кв. 57 I В.Д. Приходько

Ківерцівський район

Сокириньке лісництво I В. Безелян,
В.А. Островська

Ковельський район

Ур. Гніздища біля с. Дроздні I О.В. Рудік
Ур. Рокитенщина біля с. Рокитниця I О.В. Рудік
Скулинське лісництво, кв. 27 I В.Р. Предійчук
Біля с. Черкаси I А.П. Сулік

Любешівський район

Білозерське лісництво, кв. 7, 18, 28 3 О.І. Панікаревич
Біля с. Бірки I І.Я. Літвак
Болото Курінь біля с. Цир I В.А. Островська

Льбомльський район

Льбомльське лісництво I Г.П. Шум,
М.Г. Рудь

1	2	3
Біля с. Мосир	1	М.К. Під'язний
Ростанське лісництво	1	І.М. Данилик
Біля с. Хоцунь	1	Н. Омельчук
Біля оз. Шині	3	В.В. Пасевич
<u>Маневицький район</u>		
Городоцьке лісництво	1	С.В. Борисюк
Карасинське лісництво, кв. 6, 17, 39	3	С.В. Борисюк
Кожківське лісництво, кв. 49	1	А.А. Талашук
Біля с. Кукли	1	С.М. Хомич
Маневицьке лісництво, кв. 2	1	С.В. Борисюк
<u>Ратнівський район</u>		
Біля с. Вужиськ	1	Р.М. Ткачук
Заболоттівське лісництво, кв. 57, 86	2	І.Т. Пархомчук
Біля с. Запілля	1	В.І. Шкаран
<u>Старовижівський район</u>		
Біля с. Чевель	1	М.Ф. Левчук
<u>Турійський район</u>		
Осівське лісництво, кв. 6, 14	2	В.С. Коренга
Біля с. Туричани	1	М.П. Богдан
<u>ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСТЬ</u>		
<u>Баранівський район</u>		
Біля с. Йосипівка	1	В.Д. Каленюк
<u>Смільчинський район</u>		
Барашівське лісництво	1	Є.Я. Коржовський
Біля с. Верби	2	С.А. Шваб
Гартівське лісництво, кв. 14	1	С.М. Чорний
Глумчанське лісництво, кв. 8, 56	2	С.М. Чорний
Біля с. Євгенівка	1	К.С. Бойко
Смільчинське лісництво, кв. 55	1	С.М. Чорний
Кужельське лісництво, кв. 79	1	С.М. Чорний
Королівське лісництво, кв. 54, 61	2	С.М. Чорний
Кочичинське лісництво, кв. 67, 68	2	С.М. Чорний

I	2	3
<u>Коростенський район</u>		
Бехівське лісництво	I	В.М. Панченко
Біля с. Ришавка	I	І.Д. Лайчук
<u>Коростишівський район</u>		
Кропивнянське лісництво, кв. 34	I	Л.П. Супрун
<u>Лугинський район</u>		
Лугинське лісництво, кв. 62	I	П.Н. Таргонський
<u>Овруцький район</u>		
Поліський заповідник	2	С.М. Жила
<u>Олевський район</u>		
Кам'янське лісництво, кв. 3, 22	2	І.М. Гриб
Біля с. Копище	I	В.Т. Білок
Біля с. Лопатиці	I	В.Т. Білок
Олевське лісництво	2	Лопатицька СШ
Біля с. Ставчинка	I	В.К. Ковальчук
Біля с. Хмелівка	I	В.Т. Білок
Хочинське лісництво, кв. 63	I	І.М. Гриб
Дривське лісництво, кв. 46	I	І.М. Гриб
<u>Червоноармійський район</u>		
Біля с. Веснянка	I	П.М. Кухарчук
Біля с. Зелена Поляна	I	П.Д. Васильчук
Біля с. Кошелівка	I	П.М. Кухарчук
Новозаводське лісництво	3	В.Т. Ляшенко
ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСТЬ		
<u>Великобerezнянський район</u>		
Біля с. Кострино	I	М.М. Калин
Біля с. Черногорова	I	М.М. Калин
<u>Іршавський район</u>		
Ільницьке лісництво, ур. Бутора	I	І.І. Синетар
<u>Міжгірський район</u>		
Біля с. Колочава	I	А. Желтвий

I	2	3
<u>Свалявський район</u>		
Ганьковицьке лісництво	I	В.М. Кравчук
<u>Хустський район</u>		
Велятинське лісництво	I	В.І. Рошко
Городилівське лісництво	I	В.І. Рошко
ІВАНО - ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ		
<u>Богородчанський район</u>		
Ур. Мочари біля смт. Богородчани	I	С.І. Микицей
Біля с. Підгір'я	I	І.Б. Дмитрів
<u>Галицький район</u>		
Біля сіл Блюдники і Темирівці	3	Г.М. Васильчук
<u>Калуський район</u>		
Болохівське лісництво, кв. 3	I	підпис нерозбір- ливий
Біля с. Ріп'янка	I	М.Ю. Левкович
<u>Коломийський район</u>		
Біля с. Воскресінці	2	М.М. Купанський
<u>Рогатинський район</u>		
Букачівське лісництво, ур. Гузів	I	М.Ю. Якібич, О.О. Рогальський
<u>Тисменицький район</u>		
Біля с. Нижнів	I	І.В. Гордий
КИЇВСЬКА ОБЛАСТЬ		
<u>Бородянський район</u>		
Мірчанське лісництво	I	В.М. Грищенко
<u>Вишгородський район</u>		
Воропаївське лісництво	2	В.М. Грищенко
Лукинське лісництво	I	В.М. Грищенко
Католанське лісництво, кв. 30	I	В.М. Грищенко
Чернинське лісництво, кв. 22, 51	2	В.М. Грищенко, М.Н. Гаврилюк

I	2	3
<u>Іванківський район</u>		
Жеревське лісництво	3	С.А. Матюх
Леонівське лісництво	1	Д.М. Борзаківський
Макарівське лісництво	2	Д.М. Борзаківський
<u>Макарівський район</u>		
Ніжиловицьке лісництво	1	В.М. Грищенко
ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ		
<u>Буський район</u>		
Біля с. Утішків	1	О.Р. Дітчук
<u>Дрогобицький район</u>		
Доброгостівське лісництво, кв. 55	1	З.Н. Бориславський
Зубрицьке лісництво, кв. 30, 31, 47	3	А.Б. Гульчевський
Козівське лісництво	1	А.Б. Гульчевський
Коростівське лісництво, кв. 10	1	А.Б. Гульчевський
Майданське лісництво, кв. 40, 53, 71	3	А.Б. Гульчевський
<u>Самбірський район</u>		
Біля с. Бережниця	1	Р.А. Лопушанський
<u>Сколевський район</u>		
Біля с. Коростів	1	О.В. Корчинський
<u>Стрийський район</u>		
Моршинське лісництво, ур. Жбирок	1	М.А. Цюп
П'ятичанське лісництво	6	С.І. Гомовський
<u>Турківський район</u>		
Либохірське лісництво	1	С.О. Вітів
<u>Яворівський район</u>		
Делехівське лісництво	1	А.І. Гузія
Біля с. Лозине	1	О.О. Байков

1	2	3
РІВЕНСЬКА ОБЛАСТЬ		
<u>Березнівський район</u>		
Князівське лісництво, кв. 13, 32	2	М.М. Осійчук
Листвинське лісництво, кв. 44	3	В.А. Островська
Малинське лісництво, кв. 19	1	В.А. Островська
Малуське лісництво, кв. 5, 20, 25	4	О.І. Трофімчук
Моквинське лісництво, кв. 3	1	П.А. Юрчик
<u>Володимирецький район</u>		
Красносільське лісництво, кв. 25	1	О.О. Петрина
<u>Дубровицький район</u>		
Залузьке лісництво, кв. 14	1	І.В. Миркевич
Перебродівське лісництво, кв. 44	1	П.Т. Зінич
<u>Зарічненський район</u>		
Біля с. Дібрівськ	1	В.О. Новак, О.В. Савчук
<u>Здолбунівський район</u>		
Біля с. Бударак	1	П.П. Сіліхін
<u>Корецький район</u>		
Більчаківське лісництво	1	Г.С. Шилан
Корецьке лісництво	2	М.П. Свинар
<u>Костопільський район</u>		
Базальтівське лісництво, кв. 34	1	М.М. Гузь, А.Ф. Захарчук
Біля с. Малий Стидин	1	Ф.Ю. Хомич
<u>Острозький район</u>		
Біля с. Новомалин	1	В.М. Наумович
<u>Рівенський район</u>		
Олександрійське лісництво, кв. 65, 67	2	М.І. Шершун
<u>Рокитнівський район</u>		
Борівське лісництво, кв. 86, 89	2	Л.В. Моцер
<u>Сарненський район</u>		
Немовицьке лісництво	1	О.В. Савчук

1	2	3
СУМСЬКА ОБЛАСТЬ		
<u>Середнобудський район</u>		
Старогутське лісництво	2	І.Ф. Колоноч, В.В. Новиков
<u>Ямпільський район</u>		
Прудичанське лісництво	1	А.І. Кривцов
ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСТЬ		
<u>Ізяславський район</u>		
Плужнянське лісництво, кв. 60	1	В.І. Колесник
<u>Шепетівський район</u>		
Кліментовицьке лісництво	1	О.О. Костюк
Мальванське лісництво	1	О.О. Костюк
ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ		
<u>Козелецький район</u>		
Біля с. Лотакова Гута	1	В.М. Бабко
Сорокошицьке лісництво	1	В.М. Бабко
<u>Коржівський район</u>		
Біля с. Буда	1	підпис нерозбір- ливий
<u>Менський район</u>		
Біля с. Червоні Луки	2	С.В. Марченко
<u>Ріпкинський район</u>		
Новояриловицьке лісництво	1	В.М. Попруга
Олешнянське лісництво	2	В.В. Денисенко
Ріпкинське лісництво	4	В.М. Попруга
Ріпкинський міжколгоспний лісгосп	2	В.М. Попруга
Чудівське лісництво	1	В.М. Попруга
<u>Щорський район</u>		
Біля с. Млинок	1	В.І. Мороз

Results of conducting "The Year of the Black Stork" in the Ukraine. - V.N. Grishchenko, O.F. Golovach, V.V. Serebryakov, I.V. Skilsky, A.V. Savchuk. - In the Ukraine in 1990 the action "Year of the Black Stork" was carried out. It had a purpose the investigation of number and distribution this rare bird, propaganda its conservation. The census was continued in 1991 too. In 10 regions was 210 nests registered. The number of population increases (in 1977 - 137 nests, in 1984 - 171 nests, see tab. 1). The speed of this increasing makes about 3 % annual. The recent number of the Black Stork in the Ukraine with correction on the insufficient completeness of count makes 300 - 350 nesting pairs. The southern limit of breeding area advanced to the south in the Ivano-Frankivs' and Chernigiv Regions. At present it goes through the Ivano-Frankivsk, Lviv, Rivne, Khmel'nitsky, Zhitomir, Kiev, Chernigiv, Sumy Regions.

The Black Stork nests were discovered on the 10 tree species, the majority was built on the oaks and pines (tab. 2). The height of nest placing fluctuates from 6 to 25 m, the mean height is $13,0 \pm 0,6$ m ($n = 56$). In 1980 - 1991 there were from 1 to 5 nestlings in broods, the mean brood size is $3,26 \pm 0,15$ ($n = 42$). 2,4 % broods had 1 nestling; 19,0 % - 2; 28,6 % - 3; 45,2 % - 4; 4,8 % - 5. The main causes of the nest ruin were in 1980th years: wood felling - 42,0 % cases, nest fall through the insufficiency of support and during the strong winds - 25,0 %, disturbance the birds near nests - 12,5 %, nest ruin through the natural causes - 8,3 %, wood fires - 0,3 %, raptors - 4,2 % ($n = 48$).

КОРОТКІ ПОВІДОМЛЕННЯ

SHORT NOTES

ЧОРНИЙ ДЕРЕКА У СУМСЬКОМУ ПОЛІССІ ТА НА ПІВДНІ БРЯНСЬКОЇ ОБЛАСТІ. - Весною прилітає в кінці березня - на початку квітня. Найбільш раннє спостереження 30.03 1986 р. Пізньої весни 1987 р. перші птахи були відмічені 8.04 у Трубчевському районі Брянської області. Гнізда делеки займають з року в рік, щоразу добуваючи їх. Так гніздо, знайдене 12.05 1976 р. в 6 - 8 км від с. Зноб-Трубчевська, заселялося щорічно на протязі 11 років. У 1986 р. від його ваги обламалася бокова гілка, і гніздо впало. Подібний випадок був і у Суземському районі: велике гніздо з 4 двотижневими пташенятами звалилося в канаву. Яйця відкладаються досить пізно - у перших числах травня. 3.05 1986 р. у гнізді біля полустанку Скрипкіно Брянської області було 2 свіжих яйця. Їх розміри: 62,7 x 45,3 мм і 63,9 x 46,1 мм. У 7 обстежених гніздах кладка складалася з 3 - 5 яєць. Виліт пташенят відмічено 26.07 1984 р. Всі знайдені гнізда були збудовані в глухих лісових масивах біля лісових каналів і меліоративних каналів. Розміщувалися вони на старих листяних деревах на висоті 8 - 14 м. У 1983 р. знайдено гніздо в Шосткинському районі в острівному лісі між селами Івот і Калівка. Збудоване воно було на бічній гілці в"язя в 2 м від стовбура. Після розчистки лісу у 1984 - 1985 рр. птахи це гніздо покинули. Вилетівши з гнізда молоді птахи тримаються виводком до самого відльоту. Останніх чорних делек ми спостерігали 6.09 1985 р. біля с. Зноб-Трубчевська. Усього в Сумському Поліссі та на півдні Брянської області Росії гніздиться приблизно 11 - 13 пар цих птахів.

В.Т. Афанасьєв

Black Stork in Sumy Polesye and in south of Bryansk Region. - V.T. Afanasyev. - Total nest in this area 11 - 13 pairs. The arrival was observed in end of March and beginning of April. In 7 nests was from 3 to 5 eggs. The height of nest placing is 8 - 14 m.

ГНІЗДУВАННЯ ЧОРНОГО ДЕРЕКА В ІВАНКІВСЬКОМУ РАЙОНІ НА КИЇВЩИНІ. - У Жеревському лісництві нам відоме це з 1978 р. гніздо в 33 кв. Практично щороку в ньому було по 4 пташенят, лише одного разу - 2. Залишали вони гніздо у першій половині серпня. З 1989 р. це гніздо делеками не займалося. Можливо це пов'язано з проведен-

ням суцільних рубок на відстані 300 - 400 м від нього. У 1980 р. було знайдено гніздо в урочищі Ханівська дача у 70 кв. Жеревського лісництва. Взимку це дерево було кимось спилане. У наступні роки чорні лелеки неодноразово спостерігалися в урочищі, та гніздо знайдено не було. У Леонівському лісництві виявлене гніздо на старому дубі у 1986 р. У наступні роки воно не займалося. У Макарівському лісництві гніздо знайшли в 1986 р. у 38 кв. У 1987 р. було виявлене гніздо також у 35 кв. Перше впало взимку на землю, а друге птахи більше не займали. Така ж доля й гнізда в 47 кв. У 1988 р. птахи в ньому гніздилися, але в наступні роки воно вже пустувало. В листопаді 1990 р., коли опало листя з дерев, вдалося знайти нове гніздо чорного лелеки у кв. 34. У 1991 р. воно було заселене. За даними працівників лісового господарства і нашими спостереженнями нині можливе гніздування 1-2 пар чорних лелек у Леонівському лісництві і 2 пар у Макарівському. За повідомленням С.А. Матюха у 1991 р. 3 гнізда було в Жеревському лісництві. За роки спостережень у гніздах чорного лелеки відмічалось від 2 до 4 пташенят, в середньому $3,3 \pm 0,2$ ($n = 9$). Всі сім знайдених нами гнізд були збудовані на старих дубах. Приліт чорних лелек спостерігався 8.04 1981 р., 8.04 1982 р., 9.04 1983 р., 12.04 1984 р., 10.04 1985 р., 4.04 1986 р., 11.04 1987 р., 6.04 1989 р., 28.03 1990 р., 2.04 1991 р. Найбільш пізня зустріч восени 21.10 1981 р.

Д.М. Борзаківський

Black Stork nesting in Ivankiv District of the Kiev Region. - D.M. Borzakivsky. - In 1978 - 1990 were 7 nests discovered. They were all on the old oaks built. The brood size fluctuated from 2 to 4 nestlings, on an average $3,3 \pm 0,2$ ($n = 9$). The arrival was observed from 28.03 to 11.04. The most late observation was 21.10.

ЧОРНИЙ ЛЕЛЕКА У КАНІВСЬКОМУ ПРИДНІПРОВ'І. - Зустрічається лише під час весняного та осіннього перельотів, переважно на островах Дніпра. Восени трапляється частіше. Спостерігалися як поодинокі птахи, так і невеликі зграї. 11.09 1987 р. на внутрішніх водоймах о. Шелестів було відмічено 7 чорних лелек. Весняний проліт починається у кінці березня - першій декаді квітня, осінній - у першій половині серпня. Закінчується проліт у другій - третій декаді вересня. Весною чорні лелеки спостерігаються на щоріку. Осін-

ний проліт останнім часом став регулярним, очевидно, це пов'язано з ростом чисельності виду.

В.М. Грищенко

Black Stork in the Kaniv Pridneprovye. - V.N. Grishchenko. -
This bird species is occurred in the Middle Dnieper region only during the migration, more often in autumn. The spring migration starts in the end of March - first ten-day of April, the autumn migration starts in the first half of August and ends in September.

ДО ПОШИРЕННЯ ЧОРНОГО ЛЕЛЕКИ В СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ. - 16.07 1987 р. С.В. Хоменко бачив одного птаха, що ширяв високо над лісом в урочищі Боромля біля р. Сейм (Конотопський район). У першій половині вересня 1991 р. Л. Давидовський спостерігав виводок з 5 чорних лелек на заплавах луках р. Сейм біля с. Вирівка Конотопського району. За даними В.П. Жежеріна чорний лелека раніше гніздився в лісах на півночі району. 25.05 1989 р. у Микільському лісництві (Сумський район) ми спостерігали поодинокого птаха біля невеликого ставка на дні лісової балки. 26.06 1989 р. в околицях с. Бивкень Лебединського району на вівсяному полі в заплаві р. Псел було відмічено одного чорного лелеку в зграї з 38 білих, що годувалися на цьому полі. Пізніше цього птаха спостерігали в зграї 14.07 і 21.07. 16.08 білі лелеки ще трималися, але чорного вже не було. 17.09 1989 р. біля с. Уралового Серединобудського району одного пролітного птаха бачив В.Б. Новиков. За його даними 2 пари гніздяться в Старогутському лісництві. По словах А.І. Кривцова одна пара гніздиться в Прудичанському лісництві (Ямпільський район). Поодинокий чорний лелека тримався на заболочених луках біля с. Козацького Конотопського району з 9.09 до 15.09 1990 р.

М.П. Книш

To the Black Stork distribution in the Sumy Region. - N.P. Knysh. -
In north of this region are 3 nests known. Some records the Black Storks are described.

ВИПАДОК ВРЯТУВАННЯ МОЛОДОГО ЧОРНОГО ЛЕЛЕКИ. - Наприкінці літа 1988 р. в саду біля с. Хідновичі Мостиського району Львівської області діти підібрали молодого чорного лелеку. Він не міг літати, хоча не мав помітних пошкоджень. На тілі знайшли велику кількість паразитів, можливо через те птах був ослаблений. Їх вдалося вивести при допомозі ліків. Лелека не брав іншої їжі окрім свіжої

риби. Жив він на території компресорної станції, і його підгодували рибалки, що ловили в ставку коропів та карасів. Лелека ходив біля них і чекав здобич. Рибу до 10 - 12 см довжиною він ковтав одразу. Єже була осінь, а лелека все не літав. Почали годувати його місце для зимівлі, та одного разу птах все-таки злетів. Деякий час він ще жив біля ставка. Міг зникати на кілька днів, та щоразу повертався до своєї риби. Лише пізньої осені він полетів і не повернувся. Випадки зимівлі білих лелек у людей трапляються не так уже й рідко. Як бачимо з цього прикладу, зимувати таким чином можуть і чорні лелеки.

М.М. Курило

The case of saving the young Black Stork. - М.М. Курило. - In Lviv Region was the weakened young bird in autumn 1988 by fishers brought up.

ЗУСТРІЧІ ЧОРНОГО ЛЕЛЕКИ НА ЗАХОДІ УКРАЇНИ. - 15.08 1990, один птах пролітав біля с. Волосівці Летичівського району Хмельницької області. В околицях цього села М.В. Голянтус спостерігав поодинокого чорного лелеку ще на початку листопада 1990 р. У 1991 р. ми спостерігали 3 птахів 11.03, що годувалися на луках біля села, та одного пролітного лелеку 29.03. У Рівненській області Ф.В. Хомич спостерігав одного чорного лелеку 12.04 1991 р. У Житомирській області 17.05 1991 р. одну особину на озимині між селами Старий Берестовець і Іваничі. У Львівській області Н.Р. Кондришин і О. Дацюк спостерігали одного птаха 4.04 1991 р. в околицях с. Коростів Сколівського району. У Житомирській області 11 і 17.06 1991 р. поодинокі чорні лелеки відмічалися над смт. Іршанськом. 5.08 1991 р. ми бачили лелеку в околицях с. Середи Ємільчинського району.

В.О. Новак

Black Stork records in the west of Ukraine. - V.O. Novak. - Some records in spring and autumn are described.

ЧОРНИЙ ЛЕЛЕКА В ЗАПОВІДНИКУ "АСКАНІЯ - НОВА". - До 1980 р. зустрічався лише двічі: М.В. Шарлеманем 21.08 1911 р. і 19.09 1916 р. В.Д. Треус чорного лелеку не відмічав. В даний час щорічно спостерігається невелика кількість особин на прольоті, переважно восени. Іноді бродячі лелеки з'являються також у травні - липні.

Найбільш рання зустріч на осінньому прольоті 1.09 1986 р., найбільш пізня - 29.09 1987 р. Максимальна кількість чорних лелек спостерігалася восени 1987 р. - 12 особин.

М.М. Семенов

Black Stork in nature reserve "Askania - Nova". - N.N. Semenov. -
until 1980 was this bird species only twice recorded. At present is the black stork regular during the autumn migration and in summer observed.

ЗУСТРІЧІ ЧОРНОГО ЛЕЛЕКИ У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ. - Вижицький район: І. Томюк зустрів на прольоті біля смт. Берегомет 5.09 1989 р. пару і 29.03 1990 р. 3 птахів, в долині р. Черемош біля с. Банилів І. Дутюк спостерігав лелек 5.05 1988 р., в околицях с. Слобода - Банилів за даними А.А. Флори в 1987 - 1989 рр. 1-2 птахи зустрічалися з травня по вересень. Глибоцький район: одинокі пролітні птахи спостерігалися в квітні 1986 р. І. Романюком біля с. Слобідка і в квітні 1988 р. П.М. Палевичем біля с. Корчівці. Заставнівський район: у березні 1988 р. за даними районного комітету по охороні природи 2 птахи спостерігалися біля с. Вікно, у червні 1988 р. В.І. Бабух зустрів одну особину біля с. Васло-вівці. Кельменецький район: за даними В.В. Бойка у квітні 1990 р. 2 птахи спостерігалися біля с. Подвір'ївка. Кіцманський район: 1.10 1991 р. 4 лелеки трималися біля ставка в околицях с. Кліводин. Новоселицький район: 12-13.06 1987 р. ми спостерігали одного птаха, що шукав їжу, біля с. Драниця. Путильський район: В.М. Кузьмінський зустрів одного лелеку в червні 1984 р. біля с. Мариничі. Сторожинецький район: біля м. Сторожинець Г.Д. Товстенко спостерігав 1 особину 8.06 1987 р., за даними С.П. Федорчи і Д.С. Федорчи у 1984 - 1989 рр. 1-2 чорних лелеки трималися влітку біля с. Ропча. Хотинський район: В.А. Урбан зустрів 2 птахів 8.08 1987 р.

І.В. Скільський

Black Stork records in Chernivtsi Region. - I.V. Skilsky. -
The records in 1984 - 1991 are described.

ЗНАХІДКА ГНІЗДА ЧОРНОГО ДЕЛЕКИ В ПІВНІЧНІЙ БУКОВИНІ ТА БОТАНІКО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ОПИС ЙОГО РОЗТАШУВАННЯ. - 28.05 1992 р. І.Б.Термена і В.Л.Простогої в околицях с.Валя Кузьмина Глибоцького району Чернівецької області знайшли заселене гніздо чорного лелеки поблизу якого знаходилась пара птахів. 01.06 ділянку з гніздом відвідали вдруге. Оскільки падав дощ, то за поведінкою птахів слідували з віддалі 80-100 м за допомогою бінокля. Самка в цей час сиділа на гнізді, очевидно насиджувала кладку.

25.06 провели більш детальні спостереження. Гніздо чорних лелек було розташоване на дубі звичайному на висоті 16 м від землі /висота дерева - 25 м, вік - близько 100-120 років, діаметр стовбура - 1 м/. Порівняно невелика судівля знаходилась в основі товстої пристовурової гілки, що відходила під нахилом вбік у північно-західному напрямку. Слід зауважити, що подібним чином були спрямовані практично всі масивні бічні гілки дерева. Неподалік /близько 15 м/ проходила просіка шириною 3 м. Віддалі до найближчого поселення людини становила не більше 1,5 км. В 400-500 м від гнізда проводилось вирубування лісу, яке триває близько 2-х місяців. Незважаючи на шум і постійну присутність людей лелеки обрали дану територію для гніздування.

Виявлене гніздо розташоване на території Валя-Кузьминського лісництва. Ця ділянка за фізико-географічним районуванням К.І.Геренчука та М.М.Рибіна /Природні райони. - Природа Чернівецької області. Львів: Вища школа, 1978. С.126-140/ відноситься до Тарашанського горбисто-грядового лісолучного району характерними рисами якого є високі гряди /450-500 м н.р.м./, що простягаються вздовж лівобережних терас Стрету. Згідно з геоботанічним районуванням І.В.Артемука /Геоботаническое районирование Советской Буковины. - Тр. научн. совещ. по природн.-географ. районированию УССР. Киев: Изд-во Киев. ун-та, 1961. С.107-115/ це Остепнений Прут-Стретський район. За даними З.Н.Горохової та Т.І.Солодкової /Ліси Радянської Буковини. Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1970. 213 с./, пануюче положення тут займають букові і дубові ліси, часто зустрічаються грабові.

Описуване нами гніздо чорного лелеки знаходилось у дубово-буківому лісі /бука лісового - 70%, дуба звичайного - 30%. Деревостій однорідний, повнота його - 0,6. Деревонасади і дуба висотою 25-28 м, віком 100-120 років. Підлісок виражений слабо за

рахунок поодиноких екземплярів клена татарського та ліщини звичайної. Зустрічається підріст бука /3-4 екз. на 1 м²/ і дуба /1-2 екз. на 1 м²/. Трав'яний ярус загальним проективним покриттям 65-70%. В ньому переважають такі види, як осока волосиста, маренка пахуча, кошачник європейський. Зустрічаються також осока лісова, осока пальчаста, ожика волосиста, підлісник європейський. Поодинокі попадаються чистець лісовий, суніці лісові, щитник чоловічий, жовтець кашубський, лобка дволіста, гніздівка звичайна та інші види.

За весь час /40 хв./ обстеження місця розташування гнізда в ньому знаходився один дорослий птах /стояв майже нерухомо/ і при наближенні спостережників на віддалі 25 м, полетів геть. В гнізді бачили за допомогою 12-кратного бінокля як мінімум 3-х молодих чорних лелек. Ще одне мертве 5-6-денне в білому пусі пташеня знайдене під деревом - воно з невідомих причин випало з гнізда близько одного тижня назад. Таким чином, швидше всього, згідно теоретичних міркувань, яйця були відкладені в перших числах травня, а пташенята з'явилися в гнізді в середині червня.

Описана знахідка - це четвертий доказ гніздування чорного лелеки для території Чернівецької області. Виявлене гніздо розташоване близько 60 км південно-східніше від крайньої межі поширення /див. Головач О.Ф., Грищенко В.Н., Серебряков В.В. Распространение, численность и миграции черного аиста на Украине. Киев: Ред. ж-ла "Вестн. зоол.", 1990. 44 с. /Деп. в РИНИТИ 26.02.90, № ІІЮ-В 90// і свідчить про можливе розширення гніздового ареалу виду.

Б.Й.Годованець, І.В.Скільський, І.І.Чорней, П.В.Бундяк,
О.М.Васін, В.В.Бучко

The find of Black Stork nest in the North Bukovina and botany-geographical description of it distribution. - B.I.Godovanets, I.V.Skilsky, I.I.Chornei, P.V.Bundzyak, O.M.Vasin, V.V.Buchko. - Are findet the Black Storks nest near village Valya Kusmina of Gliboka region Chernivtsay district about' 60 km to South-West from extreme forder of its distribution.

ДО ПОШИРЕННЯ ЧОРНОГО ЛЕЛЕКИ У ПРИКАРПАТТІ ТА В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ. - Нові дані про зустрічі чорного лелеки на території Чернівецької області стосуються в основному гірських та передгірських районів. В межах рівнини вид зафіксований лише один раз В.І.Бабаном 25.03 1991 р. поблизу с.Бабино Кельменецького району. І.Г.Москалюк спостерігав чорних лелек 09.04 і 22.09 1991 р. в околицях с.Простка Глибоцького району, М.М.Семікін бачив 1 ос. у серпні 1959 р. в околицях с.Слобода-Комарівці, О.І.Фойтенко - 2 ос. 25.08 1991 р. в околицях с.Старі Бросківці і В.Д.Тодорук - 1 ос. у квітні 1992 р. в околицях смт.Красно'льськ Сторожинецького району. В останньому випадку птах шукав поживу на болотистій місцині поблизу лісової дороги на території Іжівського лісництва /39 кв./. За даними лісничого, чорні лелеки тут спостерігаються постійно. У другій половині 80-х років нашого століття один птах зафіксований М.В.Іванюком поблизу м.Вижиця, а учні Брусницької СШ Кіцманського району зустрічали влітку 1991 р. залітних особин в долині р.Прут. За останній час цікаві дані по чорному лелеці повідомили нам працівники лісового господарства з Вижицького району. В околицях с.Багна з 1986 р. птахи гніздилися в ялиново-ялицево-суковому лісі /дані В.М.Гуляя/. Гніздо було збудоване на ялиці з сухою верхівкою, на висоті близько 15 м від землі. Поблизу проходила простка, а неподалік знаходилась поляна. У 1988 р. на ділянці провели суцільну вирубку лісу і лелеки перестали гніздитися в цьому місці. В околицях згаданого села пару птахів бачили у серпні 1990 /протягом одного тижня, спостереження В.М.Гуляя/ і 1991 /спостереження В.М.Лисюка/ років. Один чорний лелека тримався весь період гніздування у 1983 і 1992 рр. в долині р.Виженка поблизу однойменного села на території ландшафтного заказника Дужки /повідомлення місцевого лісника та Т.І.Клима/. У квітні-травні 1987-1991 рр. П.Ю.Мороз спостерігав одинокого птаха в межах північної частини заказника Стебник /долина р.Сухий, кв. 3, 7 і 13 Берегометського лісництва, околиці смт.Берегомет/.

З Івано-Франківської області є дані про спостереження одного чорного лелеки 25.08 1989 р. на окраїні с.Підгір'я Богородчанського району. Птах шукав поживу на березі р.Солотвинська Бистриця в 25-30 м від шосейної дороги незважаючи на чималий шум, який

створювали інтенсивно рухаючись автомобілі. І.В.Савіцький бачив 1 ос. у квітні 1991 р. на невеликому озері поблизу лісу в околицях смт.Солотвино того ж району. 1 ос. зафіксували 12.07 1990 р. на ставах в околицях с.Медуха і 1 ос.-2 пари спостерігали у червні-серпні 1990-1992 рр. в околицях с.Блудники Галицького району. В останньому випадку чорних лелек особливо часто бачили в долині р.Лімниця з розташованим поблизу Блудненським лісом, де переважають такі деревні породи, як дуб, бук. Кажуть, що в цьому лісі птахи гніздяться.

Б.И.Годованець, І.В.Скільський, В.В.Бучко

To the Black Stork distribution in the Carpathian Mountains and in Ukrainian Carpathians. - B.I.Godovanets, I.V.Skilsky, V.V.Buc'ko.-
Some records in spring and autumn are described.

ЧОРНИЙ ЛЕЛЕКА В УКРАЇНІ: МІФ І РЕАЛЬНІСТЬ

В.М. Грищенко

Стан популяцій рідкісних видів птахів вивчений у нас досить погано. Ми мало знаємо як змінюється чисельність та екологія їх. Через те не тільки у науково-популярних, а й у наукових виданнях нерідко повторюються з року в рік твердження, які колись відповідали дійсності, але нині вже стали міфами. Добре це видно на прикладі чорного лелеки. Три "хрестоматійні" тези, які кочують з книги в книгу, із статті в статтю, вже давно не мають під собою реального ґрунту.

Міф перший: чисельність чорного лелеки в Україні скорочується. Як вона змінювалася на протязі десятиріч зараз сказати важко, бо точні обліки раніше ніхто не проводив. Можна стверджувати лише те, що в середині нинішнього століття чисельність виду значно скоротилася. Очевидно, це пов'язано з різким зростанням пресу антропогенних факторів. Далі зид почав поступово пристосовуватися до нових умов, і чисельність стала потроху відновлюватися. Ось саме цей момент "перелому" ми й прогавили. А бідкання з приводу можливого повного зникнення чорного лелеки продовжуються й досі. На жаль вони значно ускладнюють оцінку реальної ситуації, бо далеко не завжди можна зрозуміти, чи ґрунтуються такі висновки на фактах, чи просто данина "традиції". А ситуація й так досить суперечлива. При загальному рості чисельності, локально вона може знижуватися. Наприклад, у Поліському заповіднику кількість гнізд зменшилася з 6 у 1982 р. до 2 у 1986 р. (Яремченко, Шейгас, 1989). Нині за даними С.М. Жили чисельність чорного лелеки там стабілізувалася. Щоразу скорочується число зареєстрованих гнізд у Рівенській області (див. результати обліку у даному збірнику). Та все це компенсується появою нових місць гніздування.

Аргументів на користь зростання чисельності чорного лелеки можна привести багато. По-перше, вона збільшується практично в усіх країнах Європи (*Vergosson*, 1983; *Vondraček*, 1983; Самусенко, Самусенко, 1989; *Clotiche*, 1989; *Tomialojc*, 1990 та ін.). Україна ж не відділена від них якимось космічним парканом. По-друге, про ріст чисельності свідчать три республіканські обліки: цифри збільшуються. Причому кожного разу реєструються значною мірою інші місця гніздування. Старі ж не могли за кілька років зовсім зникнути. Тобто анкетний облік виявляє лише верхівку айсберга, і чисельність насправді значно вища. По-третє, з'являються нові й нові

гнізда в місцях, де чорних лелек давно вже ніхто не бачив. По-четверте, в екології цього птаха з'явилися зміни, які свідчать про пристосування до життя в середовищі, що зазнало значних антропогенних змін. Навіть якщо стати на точку зору крайнього скептицизму і все це поставити під сумнів, то принаймні одне відкинути не можна: на користь скорочення чисельності популяції чорного лелеки в Україні нема взагалі ніяких даних.

У багатьох виданнях можна знайти цифри й висновки, з якими важко погодитися. Червона книга Української РСР (1980) відносить чорного лелеку до зникаючих видів. Все-таки зникаючий вид (що відповідає англійському *endangered species*) це той, що не може бути збережений без спеціальних рятівних заходів з боку людини. Чорний лелека ж лише рідкісний (*rare*), тобто такий, що має низьку чисельність, або вузьке поширення. В.П. Жежерін оцінює сучасну чисельність чорного лелеки на території України менш ніж в 100 пар, відносячи його до того ж до видів, чисельність яких швидко скорочується (Редкие и исчезающие ..., 1988). І одне, й друге далеко не відповідає дійсності, все це лише "інерція" вивчення тенденцій у 50-ті та 60-ті роки. Іноді висновки авторів статті суперечать наведеному у ній же фактам. Так І.В. Марісова з співавторами (1990) пишуть, що в Чернігівській області чисельність чорного лелеки "має тенденцію до зменшення". М.Ф. Самофалов (1986) оцінював її в 10 пар. Проведені більш ретельні дослідження в наступні роки дозволили збільшити цю оцінку до 20 пар. Причому знайдено гнізда у лісостепових районах, де чорних лелек раніше не відмічали (Марісова і др., 1990). Знову ж таки можна сперечатися чи є ріст чисельності, хоча про це говорять дані республіканських обліків, але на чому ґрунтується теза про її скорочення?

Міф другий: меліорація – одна з головних причин скорочення чисельності чорного лелеки. Детальні дослідження цієї проблеми показали, що все якраз навпаки. Звичайно, коли меліорація проводиться за принципом "зробимо пустелю з болота", то чорним лелекам мало що лишається. Але помірна меліорація значно покращує кормову базу цього птаха. Справа в тому, що канали – місця проживання головних джерел їжі, де здобувати її до того ж легше, ніж на дуже зарослих болотах (Самусенко, Самусенко, 1991). Тут ситуація також досить суперечлива. Надмірне осушення боліт приводить вже до погіршення кормової бази, зниження успішності розмноження і скорочення чисельності (Чернас, 1989). До того ж меліорація часто су-

проводжується вирубуванням значних масивів лісу і збільшенням турбування птахів. Це питання потребує подальшого вивчення. Поки що зрозуміло одне: не варто відносити меліорацію до безумовно негативних факторів, якщо тому нема вагомих доказів. Такі публікації знову ж таки лише заплутують справу.

Міф третій: чорний лелека уникає сусідства з людиною. Ще понад 30 років тому В.П. Жежерін (1961) відмічав випадок гніздування пари за 300 м від садиби Приборівського лісництва на Бологні, до того ж біля давно існуючої шосейної дороги. Це дало привід йому говорити про початок формування синантропності виду. Нині подібні випадки вже не рідкість. В пошуках їжі лелеки стали з'являтися в досить людних місцях. За даними А.І. Гузія (1990) пара птахів, що гніздилася в букових пралісах Угольського лісництва Карпатського заповідника, на протязі кількох років літала за Іжею на ставки ближніх сіл Велика і Мала Угольня. У 1988 р. лелеки взагалі переселилися ближче до Малої Угольки і загніздилися всього за півкілометра від людського житла. Випадками вигодовування хворих та поранених білих лелек зараз нікого не здивуєш, але подібні випадки можуть траплятися і з чорним лелекою (див. замітку М.М. Курила в даному збірнику). На нашу думку такі зміни поведінки пов'язані з одного боку з ростом чисельності, з іншого – з адаптацією птахів до нових умов існування.

Саме ця адаптація і є головною причиною росту чисельності. Про здатність чорного лелеки проявляти певну пластичність говорять хоча б зміни в екології гніздування. Так у Білорусії після вирубування головної гніздової породи – дуба – ці птахи почали гніздитися на сосні і вільсі, з'явилися гнізда на краях вирубок та біля доріг (Черкас, 1989). Те ж саме спостерігається і в ряді місць на території України. Інші причини – поліпшення кормової бази у зв'язку з меліорацією значних масивів боліт та покращення охорони виду, чому немало сприяє активна пропагандистська робота в останній час, створення Червоних книг, прийняття законодавчих норм.

Література

- Гузія А.І. (1990): Черный и белый аисты в Украинских Карпатах. Аисты: распространение, экология, охрана. Минск: Наука і техника. С. 224 – 226.
- Жежерін В.П. (1961): Про поширення чорного лелеки у Волинській області. Зб. праць зool. музею АН УРСР. 30. С. 82 – 84.

- Марисова И.В., Макаренко М.М., Сердюк В.А. (1990): Черный аист на Черниговщине. Аисты: распространение, экология, охрана. Минск: Наука і техника. С. 221 - 223.
- Редкие и исчезающие растения и животные Украины. Киев: Наукова думка. 1988. 256 с.
- Самофалов М.Ф. (1986): Современное состояние орнитофауны Черниговской области и сопредельных территорий. Изучение птиц СССР, их охрана и рац. использование: Тез. докл. I с"езда ВОО и IX Всесоюзн. орнитол. конференции. Л. Ч. 2. С. 225 - 226.
- Самусенко Э.Г., Самусенко И.Э. (1989): Распространение черного аиста в Белоруссии. Всесоюзн. совещание по проблеме кадастра и учета животн. мира: Тез. докл. Уфа. Ч. 3. С. 203 - 205.
- Самусенко Э.Г., Самусенко И.Э. (1991): Влияние мелиорации на численность аистообразных. Мат-лы 10-й Всесоюзн. орнитол. конференции. Минск: Наука і техника. Ч. 1. С. 142.
- Червона книга Української РСР. Київ: Наукова думка. 1980. 504 с.
- Черкас Н.Д. (1989): Причины изменения численности черного аиста (*Ciconia nigra* L.) в Полесье. Динамика зооценозов, пробл. охраны и рац. использования животн. мира Белоруссии: Тез. докл. 6 зоол. конфер. Витебск, 19 - 21 сент. 1989 г. Минск. С. 265 - 266.
- Яремченко О.А., Шейгас И.Н. (1989): О современном состоянии редких видов птиц в Полесском заповеднике. Всес. совещание по проблеме кадастра и учета животн. мира: Тез. докл. Уфа. Ч. 3. С. 254 - 256.
- Clotiche E. (1989): *La Cigogne noire en Europe. Reserves naturelles*. 11. N 1. 7 - 9.
- Tomiałojc L. (1990): *Ptaki Polski*. Warszawa. 462 s.
- Vergossen W.G. (1983): *De zwarte ooievaar (Ciconia nigra) in de Benelux*. *Veldornitologisch Tijdschrift*. 6. N 2. S. 39 - 58.
- Vondraček I. (1983): *Zur Wiedereinbürgerung des Schwarzstörches in der ČSSR*. *Falke*. 30. N 7. S. 237 - 239.

Black Stork in the Ukraine: myths and reality. - V.N. Grishchenko.-

At present it is not correspond to reality 3 often recurring in the literature allegations: Black Stork number in the Ukraine decreases; the melioration is a main cause of this decreasing; the Black Stork shuns the human neighbourhood.

БІБЛІОГРАФІЯ ПО ЧОРНОМУ ЛЕШЕЦІ В УКРАЇНІ

В.М. Грищенко

BIBLIOGRAPHY ON THE BLACK STORK IN THE UKRAINE

V.N. Grishchenko

1. Аверин В.Г., Селезнев Н.Г. (1923): Новые и редкие птицы оз. Лимана Харьковской губ. Охота и рыболовство. № 2. С. 37 - 39.
2. Андреев И.Ф. (1953): Материалы к изучению фауны птиц и млекопитающих Прикарпатья. Учен. зап. Кйшинева. ун-та. В. С. 271-309.
3. Ардамацкая Т.Б. (1991): Редкие и исчезающие птицы Черноморского государственного биосферного заповедника АН УССР и сопредельных территорий. Редкие птицы Причерноморья. Киев - Одесса: Либидь. С. 54 - 69.
4. Артоболевский В.М. (1928): До орнитофауны Чернігівської округи. Укр. мисливець та рибалка. № II-12. С. 35 - 36.
5. Бабко В.М. (1987): О встречах и гнездовании черного аиста на юго-западе Черниговской области. Орнитология. 22. С. 175.
6. Балашов Л.С., Попович С.Ю., Петрусенко А.А. (1987): Полесский заповедник. Запов. Украины и Молдавии. М.: Мысль. С. 18 - 31.
7. Барабаш-Никифоров И. (1928): Новые данные о гнездовании некоторых птиц в районе б. Екатеринославской губернии. Укр. мисливець та рибалка. № 7-8. С. 39 - 40.
8. Бондарь В.И., Скоков А.П. (1985): Фауна наземных позвоночных Луганского заповедника. Теор. основы заповедного дела: Тез. докл. Всесоюзн. совещ. М. С. 20 - 22.
9. Боровиков Г.А. (1907): Материалы для орнитологии Екатеринославской губернии. Одесса. 272 с.
10. Браунер А.А. (1915): Весенний пролет черного аиста в Бессарабии. Орнитол. вестник. № 3. С. 245 - 246.
11. Браунер А. (1930): Поездка по долине от с. Граданицы до с. Белявки. Укр. мисливець та рибалка. № I. С. 23 - 27.
12. Булахов В.Л. (1968): Формирование орнитофауны Днепродзержинского водохранилища. Орнитология. 9. С. 178 - 187.
13. Бурчак-Абромович М.О. (1928): Про деяких цікавих птахів Волині. Зб. праць Зоол. музею АН УРСР. 5. С. 213 - 224.
14. Вальх В.С. (1900): Материалы для орнитологии Екатеринославской губернии. Наблюдения 1892 - 1897 гг. Тр. Об-ва испыт. природы при Харьков. ун-те. 34. С. I - 90.

15. Великохатько Х.Д. (1927): Птахи Білоцерківщини. Білоцерківське краєзнавче товариство. Біла Церква. I. Вип. 3. С. I - 57.
16. Воїнственський М.А. (1949): Рідкісні птахи України. Київ: Рад. школа. 120 с.
17. Воїнственський М.А. (1984): Птахи. Київ: Рад. школа. 304 с.
18. Гавриленко Н.И. (1929): Птицы Подтавщины. Полтава. 133 с.
19. Гальблицький К. (1785): Физическое описание Таврической области по ее местоположению и по всем трем царствам природы. СПб. 248 с.
20. Герхнер В.Д. (1928): Матеріали до вивчення птахів Поділля. Тр. Фізично - математичного відділу (Укр. Акад. наук). 6. Вип. 3. С. 151 - 192.
21. Гирнич П.Г. (1912): Заметки о некоторых птицах Харьковской губернии. Евл. Харьков. об-ва любителей природы. № 4. С. 7-14.
22. Головач О.Ф., Грищенко В.Н., Серебряков Г.В. (1990): Распространение, численность и миграции черного аиста на Украине. Рукоп. деп. в ВИНТИ 26.02 1990. № 1110 - В90. 48 с.
23. Головач О.Ф., Грищенко В.Н., Серебряков В.В. (1990): Современная численность, распространение и миграции черного аиста на Украине. Аисты: распространение, экология, охрана. Минск: Наука і техника. С. 191 - 203.
24. Головач О.Ф., Серебряков В.В., Грищенко В.Н. (1989): Распространение и численность черного аиста на Украине. Всесоюз. совещ. по проблеме кадастра и учета животн. мира: Тез. докл. Уфа. Ч. 3. С. 59 - 61.
25. Горбань И.М. (1990): Численность черного аиста на западе Украины. Аисты: распростр., экология, охрана. Минск: Наука і техника. С. 204 - 205.
26. Горбань І., Химин М. (1991): Каталог орнітофауни західних областей України. Орнітологічні спостереження за 1989 - 1990 рр. 2. Луцьк. 156 с.
27. Горбань І., Шидловський І. (1990): Як спить чорний лелека? Озерний край: Екологічний альманах Шацького держ. природн. нац. парку. Січень. С. 60.
28. Горошко О.А., Грищенко В.Н., Эгерская Л.П., Лопарев С.А., Петриченко Л.Ф., Ружиленко Н.С., Смогоржевский Л.А., Цвельх А.Н. (1989): Позвоночные животные Каневского заповедника. Флора и фауна заповедников СССР. М. 42 с.

29. Грищенко В.Н. (1986): Предварительное сообщение о результатах анкетного учета черного аиста в Киевской области. Изучение птиц СССР, их охрана и разл. использование: Тез. докл. I съезда ВОО и IX Всесоюзн. орнитол. конференции 16-20 дек. 1986. Л. Ч. I. С. 175.
30. Грищенко В.М. (1990): "Рік чорного лелеки на Україні": мета і завдання. Орнітофауна західних областей України та проблеми її охорони. Луцьк. С. 97 - 98.
31. Грищенко В.Н. (1990): Охрана гнезд черного аиста и редких видов хищных птиц путем их паспортизации и выделения охранных зон. Из опыта работы молодежных природоохранных организаций по программе "Фауна". Киев. С. 26 - 29.
32. Грищенко В.М. (1990): Приваблювання рідкісних видів птахів на природно-заповідні території. Досвід проведення екологічного виховання на природно-заповідних територіях УРСР. Київ. С. 16 - 22.
33. Грищенко В.Н., Борейко В.Е., Бабий И.В., Грамма В.Н., Липин В.В., Филатов М.А., Якушенко Е.М. (1989): Методические рекомендации по организации работы по программе "Фауна". Киев. 28 с.
34. Борейко В.Е., Давыдов В.П., Авдеенко Е.П., Полуда А.М., Головач О.Ф., Грищенко В.Н. (1988): Методические рекомендации по охране охотничьих и занесенных в Красную книгу животных. Киев. 90 с.
35. Борейко В.Е., Кармачев Н.А., Грищенко В.Н., Мельник Н.В., Липин В.В., Бриних В.А. (1989): Методические рекомендации по охране дичи, проведению биотехнических мероприятий, организации борьбы с браконьерством и экологическому воспитанию членов УООР. Донецк. 36 с.
36. Грищенко В.Н., Сорочун Г.Н., Горошко О.А., Куприенко Т.В. (1990): Из опыта работы по программе "Фауна" дружины по охране природы Киевского университета "Ленинский дозор". Из опыта работы молодежных природоохранных организаций по программе "Фауна". Киев. С. 5 - 7.
37. Губкин А.А., Гавриленко В.С., Савранский А.В., Чегорка П.Т. (1978): Солончаковые водоемы степного Приднепровья как места концентрации пролетных птиц. Вторая Всесоюзн. конференция по миграциям птиц: Тез. сообщ. Алма Ата: Наука. Ч. I. С. 101-102.

38. Гудина А.Н. (1986): Редкие птицы бассейна Орели. Изучение птиц СССР, их охрана и рац. использование: Тез. докл. I с^тезда ВОО и IX Всесоюзн. орнитол. конференции 16-20 дек. 1986 г. Л. Ч. I. С. 179.
39. Гузий А.И. (1989): Некоторые особенности населения птиц Угольских пралесов Карпатского заповедника. Всесоюзн. совещ. по проблеме кадастра и учета животн. мира: Тез. докл. Уфа. Ч. 3. С. 71 - 72.
40. Гузий А.И. (1990): Черный и белый висты в Украинских Карпатах. Аисты: распространение, экология, охрана. Минск: Навука і тэхніка. С. 224 - 226.
41. Данилович А. (1924): Осенние авифенологические заметки Место наблюдений: окрестности г. Киева. Джн. охота. № 5-6. С. 22.
42. Данилович А. (1932): Чорний лелека під Каневом. Укр. мисливець та рибалка. № 7. С. 17.
43. Данилович А.П. (1950): Орнитологические находки и наблюдения в окрестностях Киева. Охраня природн. Изд. М. С. 135 - 143.
44. Дьяков В.А., Молодан Г.Н., Чернышов А.И. (1986): О территориальном распределении и численности голенастых на северном побережье Азовского моря. Всесоюзн. совещание по проблеме учета и кадастра животн. мира: Тез. докл. М. Ч. 2. С. 276 - 277.
45. Евтушевский Н.Н. (1987): Фауна Черкащины (методические рекомендации по охране, изучению, хозяйственному использованию). Черкассы. 84 с.
46. Есйлевская М.А., Кривицкий И.А., Лисецкий А.С. (1986): О сохранении водно-болотного и лесного орнитокомплексов в Изьмском районе Харьковской области. Вестник ХГУ. № 28. С. 88 - 90.
47. Жежерин В.П. (1961): Про поширення чорного лелеки у Волинській області. Зб. праць Зоол. музею АН УРСР. № 30. С. 82 - 84.
48. Жежерин В.П. (1962): Про поширення деяких рідкісних та численних видів птахів Українського Полісся. Зб. праць Зоол. музею АН УРСР. № 31. С. 104 - 109.
49. Жежерин В.П. (1962): Редкие и исчезающие птицы Украинского Полесья и вопросы их охраны. Вопросы экологии. 6. С. 60 - 61.
50. Жежерин В.П. (1969): Орнитофауна Украинского Полесья и ее зависимость от ландшафтных условий и антропоических факторов: Дисс. ... канд. биол. наук. Киев. 578 с.
51. Жила С.Н. (1990): Распространение черного виста на Украине. Вестн. зоологии. № 4. С. 79 - 80.

52. Завгородний В.И., Молодан Г.Н., Чернышов А.И. (1989): Голенастые птицы северного побережья Азовского моря. Всесоюзн. совещ. по проблеме кадастра и учета животн. мира: Тез. докл. Уфа. Ч. 3. С. 86 - 87.
53. Кийко А.О. (1990): Конкурс "Беркут-8..." та рекомендації по його проведенню у майбутньому. Орнітофауна західних областей України та проблеми її охорони. Луцьк. С. 139 - 140.
54. Кирпиченко М. (1933): Матеріали до орнітофауни Білоцерківщини. Журнал біо-зоологічного циклу ВУАН. № 4. С. 91 - 104.
55. Кисельюк О.І. (1990): Рідкісні види птахів Карпатського національного парку. Орнітофауна західних областей України та проблеми її охорони. Луцьк. С. 18 - 20.
56. Кистяковский А.Е. (1957): Редкие охотничьи птицы Украинской ССР. Охота на Украине. Киев: Госсельхозиздат УССР. С. 50 - 61.
57. Кістяківський О.В. (1950): Птахи Закарпатської області. Тр. ін-ту зоології АН УРСР. 4. С. 3 - 77.
58. Кістяківський О.В. (1952): Фауна промислових птахів Полісся УРСР. Зб. праць Зоол. музею АН УРСР. 25. С. 11 - 34.
59. Кістяківський О.В. (1957): Фауна птахів району Каховського водоймища. Зб. праць Зоол. музею АН УРСР. 28. С. 20 - 48.
60. Клименко М.И. (1950): Материалы по фауне птиц района Черноморского государственного заповедника. Тр. Черноморского гос. запов. г. С. 3 - 52.
61. Клитин А.Н. (1959): Птицы Советской Буковины. Животный мир Советской Буковины. Черновцы: изд-во Чернов. ун-та. С. 67-129.
62. Клитин А.Н. (1964): Птицы Советской Буковины: Дисс. ... канд. биол. наук. Харьков. 513 с.
63. Копеин К.И., Выекушенко А.П., Копеин И.К. (1989): Редкие птицы Житомирщины. Всесоюзн. совещ. по проблеме кадастра и учета животн. мира: Тез. докл. Уфа. Ч. 3. С. 110 - 111.
64. Костин Ю.В. (1970): Птицы Крыма: Дисс. ... канд. биол. наук. Киев. 453 с.
65. Костин Ю.В. (1983): Птицы Крыма. М.: Наука. 241 с.
66. Коселев А.И., Корзюков А.И., Лобков В.А., Пересадько Л.В. (1991): Анализ численности редких видов птиц в Одесской области. Редкие птицы Причерноморья. Киев - Одесса: Лыбидь. С. 9 - 36.
67. Коселев А., Шулим А. (1984): Тилигульське охотхозяйство. Охота и охот. х-во. № 11. С. 6 - 8.

68. Кривицкий И.А. (1988): Птицы. Научно-популярный очерк об орнитофауне Харьковской области. Харьков: Прапор. 180 с.
69. Кривицкий И.А., Грамма В.Н., Друлева И.В., Горелова Л.Н., Рудик А.М. (1986): Люби свою землю. Харьков: Прапор. 192 с.
70. Крыжановский В.И., Жежерин В.П. (1979): Редкие звери и птицы Украины и их охрана. Киев. 64 с.
71. Лебедева М.И. (1979): Миграции черного аиста. Миграции птиц Вост. Европы и Сев. Азии. Аистообразные - пластинчатоклювые. М.: Наука. С. 28 - 31.
72. Луговой А.Е. (1989): О кадастре птичьего населения заповедника "Росточье" и его окрестностей. Всесоюз. совещ. по проблеме кадастра и учета животн. мира: Тез. докл. Уфа. Ч. 3. С. 147 - 148.
73. Лысенко В.И., Сиохин В.Д. (1991): Современное состояние численности и распространения редких видов птиц Северного Приазовья. Редкие птицы Причерноморья. Киев - Одесса: Лыбидь. С. 69 - 78.
74. Лялицкая С.Д. (1961): В горах Крыма. Природа. № 12. С. 62 - 66.
75. Макаренко М.М., Самофалов М.Ф., Сердюк В.А. (1990): Опыт проведения учета редких видов птиц Черниговской области при помощи конкурса "Орлан". Из опыта работы молодежных природоохранных организаций по программе "Фауна". Киев. С. 9 - 10.
76. Марисова И.В. (1957): Материалы до вивчення лісових птахів Тернопільської області. Наук. записки Кременецького пед. ін-ту. 3. С. 140 - 159.
77. Марисова И.В., Макаренко М.М., Сердюк В.А. (1990): Черный аист на Черниговщине. Аисты: распространение, экология, охрана. Минск: Наука и техника. С. 221 - 223.
78. Марисова И.В., Самофалов М.Ф., Бабко В.М., Макаренко М.М., Сердюк В.А. (1991): Изучение миграций птиц на Черниговщине. Рукоп. деп. в УкрНИИДТИ 21.05 1991 г. № 725 - Ук91. 39 с.
79. Мензбир М.А. (1895): Птицы России. М. I. 836 с.
80. Молчанов Л.А. (1906): Список птиц Естественноисторического музея Таврического губернского земства (в г. Симферополе). Матер. к познанию фауны и флоры Росс. имп. Отд. зоол. 7. С. 248 - 301.
81. Назаренко Л.Ф., Амонский Л.А. (1986): Влияние синоптических процессов и погоды на миграцию птиц в Причерноморье. Киев - Одесса: Вище школа. 183 с.

82. Никольский А.М. (1891/1892): Позвоночные животные Крыма: Приложение 4 к 68 тому "Записок имп. Акад. наук". СПб. 484 с.
83. Новак Б.О., Савчук О.В. (1990): Про рідкісних гніздових птахів Рівненської області. Орнітофауна західних областей України та проблеми її охорони. Луцьк. С. 140 - 142.
84. Орлов П.П. (1941): Орнітофауна Черкаського району. Наук. зап. Черкаського держ. пед. ін-ту. Т. С. 51 - 75.
85. Орлов П.П. (1948): Орнітофауна Черкаського району. Наук. зап. Черкаського пед. ін-ту. 2. Вип. 2. С. I - II7.
86. Остерман А.И. (1912): Заметки о птицах Бессарабии. Тр. Бессараб. об-ва естествоиспыт. 2. Вип. 2. С. 165 - 191.
87. Панченко В.А., Балацкий К.Л. (1991): Редкие и исчезающие птицы дельт Дуная, Днестра и прилегающих районов. Редкие птицы Причерноморья. Киев - Одесса: Лыбидь. С. 37 - 53.
88. Панченко С.Г. (1973): Редкие и исчезающие животные Ворошиловградской области. Охраняйте родную природу. Донецк: Донбасс. 4. С. 76 - 105.
89. Пачоский И.К. (1911): К орнітофауне Херсонской губернии. Орнітол. вестник. № 3-4. С. 212 - 223.
90. Пашковский В.Н. (1931): Чорний аист на Тульчинщині. Укр. мисливець та рибалка. № 5-6. С. 49.
91. Пекло А.М., Стригунов В.И. (1964): Краткие сообщения о черном аисте. В Ровенской области. Исследов. в области запов. дела. М. С. 109.
92. Петров В.С. (1964): К орнітофауне поймы нижнего Днестра. Уч. зап. Харьков. ун-та. 52. С. 105 - 131.
93. Полуда А.М., Прокопенко С.П. (1990): Деякі особливості весняного перельоту птахів через Карпати. Орнітофауна західних областей України та проблеми її охорони. Луцьк. С. 128 - 131.
94. Портенко Л.А. (1950): Очерк фауны птиц западного Закарпатья. Сб.: Памяти акад. Петра Петровича Сушкина. Л. - М.: АН СССР. С. 301 - 359.
95. Пузанов И.И. (1931): Предварительные итоги изучения фауны позвоночных Крымского заповедника. Сб. работ по изучению фауны Крымского запов. М. С. 5 - 38.
96. Редкие и исчезающие растения и животные Украины. Киев: Наукова думка. 1988. 256 с.
97. Самофалов М.Ф. (1986): Современное состояние орнітофауны Черниговской области и сопредельных территорий. Изуч. птиц СССР,

- их охрана и рац. использование: Тез. докл. I съезда ВОО и IX Всесоюзн. орнитол. конференции. Л. Ч. 2. С. 225 - 226.
98. Сеницкий А. (1898): Птицы Тархан - Сунака. Опыт собрания материалов для орнитологии Крыма. Симферополь: типолит. Вересотской. 100 с.
99. Серебряков В.В. (1984): Краткие сообщения о черном аисте. На территории Украины. Исследов. в области запов. дела. М. С. 109.
100. Скильский И.В. (1990): Новые данные по редким и малочисленным видам птиц Черновицкой области. Орнитология. 24. С. 160.
101. Скильский И.В. (1990): Современное состояние популяций белого и черного аистов на территории Буковины. Аисты: распространение, экология, охрана. Минск: Наука і техника. С. 231-235.
102. Смогоржевский Л.А. (1952): Орнитофауна Каневского биогеографического заповедника и его окрестностей. Наук. зап. Київ. держ. ун-ту. II. Вип. I. С. 101 - 187.
103. Смогоржевский Л.О. (1979): Фауна України. 5. Птахи. Вип. I. 188 с.
104. Снигиревский С.И. (1925): О некоторых редких птицах Днепровского уезда Таврической губернии. Укр. охотник и рыболов. № 8. С. 19 - 22.
105. Сомов Н.Н. (1897): Орнитологическая фауна Харьковской губернии. Харьков. 680 с.
106. Сребродольская Н.И. (1976): Периодические явления в жизни голенастых западных областей Украины. Сезонное развитие природы: Матер. конференции "Экология млекопит. и птиц" 10-12 апр. 1974 г. М. С. 65 - 67.
107. Страутман Ф.И. (1954): Птицы Советских Карпат. Киев: АН УССР. 332 с.
108. Страутман Ф.И. (1963): Птицы западных областей Украины. Львов: ЛГУ. I. 200 с.
109. Талпош В.С. (1969): Птицы Закарпатской низменности: Дисс. ... канд. биол. наук. Кременец. 408 с.
110. Тарасова М.К. (1952): Мисливськопромислові водоплавні птахи верхів'я басейну Дністра. Наук. зап. Природознавчого музею Ін-ту агробіології АН УРСР. 2. С. 45 - 63.
111. Татаринов К.А. (1973): Фауна хребетних заходу України: екологія, значення, охорона. Львів: ЛДУ. 257 с.
112. Тиссаревський С. (1927): Мисливські звірі та птаці Лубенщини. Укр. мисливець та рибалка. № 2. С. 29 - 30.

- II3. Треус В.Д. (1954): Орнитофауна Аскании-Нова. Уч. зап. Харьков. ун-та. 52. С. 79 - 104.
- II4. Федоров С. (1925): Заметки о птицах низовьев р. Днепра. (Из записной книжки охотника). Укр. охотник и рыболов. № 2. С. 23.
- II5. Федоренко А.П., Рогатко В.І., Лисенко В.І., Котенко Т.І., Воловник С.В. (1990): Тварини Червоної книги. Київ: Урожай. 208 с.
- II6. Флинт Б.Е. (1984): Черный аист. Красная книга СССР. М.: Лесная пром-сть. I. С. 109.
- II7. Химин М.В., Горбань І.М. (1989): Каталог орнитофауны западных областей Украины. Орнитофаунистичні спостереження за 1977 - 1988 рр. Луцьк. 104 с.
- II8. Храевич В. (1925): Нарис фауны Поділля. Частина I - ссавці та птахи. Є.нниця. (Він. філія Всенарод. бібліотеки України при ВУАН, кабінет вивчення Поділля. Вип. 7.). 128 с.
- II9. Червона книга Української РСР. Київ: Наукова думка. 498 с. 1980.
- II20. Черевко Ф.І. (1966): Охорона природи у Волинській області. Охорона природи західних областей України. Львів. С. 277-279.
- II21. Черкащенко М.І. (1963): Екологічна характеристика гніздових водоплавних, лучних та болотних птахів долини верхнього Дністра. Сучасна та минула фауна західних областей України. Київ: АН УРСР. С. 47 - 63.
- II22. Шарлемань Э.В. (1915): Из жизни природы. Киев: Тип. Д.И. Гросс-мана. 84 с.
- II23. Шарлемань М.В. (1924): Матеріали до орнитофауны Державного степового заповідника Чапли та його району. Вісті Держ. степов. запов. Чапли. 3. С. 48 - 94.
- II24. Шарлемань М.В. (1928): Екскурсія Дніпром від Києва до Старого Глибова (на Чернігівщині) та назад. Зб. праць Дніпров. біол. станції. I. С. 239 - 249.
- II25. Шарлемань М.В. (1933): Нові відомості про птахів державного заповідника Конча - Заспа. Зб. праць Зоол. музею АН УРСР. I2. С. 75 - 78.
- II26. Шарлемань М.В. (1938): Птахи УРСР. Київ: АН УРСР. 129 с.
- II27. Шарлемань М., Портенко Л. (1926): Замітки про птахів Волині. Тр. Фіз. - мат. відділення АН УРСР. 2. Вип. 2. С. 125.
- II28. Шарлемань Н.В. (1923): К орнитофауне Киевской губернии. Охота и рыболовство. № 5-6. С. 128 - 129.

129. Шидловский И.Б., Горбань И.М. (1990): Заметки о сне белых и черных вистов. Аисты: распространение, экология, охрана. Минск: Наука и техника. С. 236 - 237.
130. Щербак Н.Н., Жежерин В.П., Крыжановский В.И. (1976): Материалы к "Красной книге Украинской ССР". Наземные позвоночные. Сб. трудов Зоол. музея АН УССР. 36. С. 9 - 17.
131. Премченко О.А., Шейгас И.Н. (1989): О современном состоянии редких видов птиц в Полесском заповеднике. Всесоюз. совещ. по проблеме кадастра и учета животн. мира: Тез. докл. Уфа. Ч. 3. С. 254 - 256.
132. Anonymus. (1990): Jahr des Schwarzstorchs. Naturschutz heute. N 1. S. 12.
133. Domaniewski J. (1918): Sprawozdanie z wycieczki ornitologicznej odbytej na Polesie w roku 1913. Pamietnik Fiziograficzny. 25. S. 1 - 13.
134. Динаjewski A. (1936): Materialy do wystepowania czarnego bociana (*Ciconia nigra* L.) w Polsce. Acta ornithol. mus. zool. Polon. 2. N 1. S. 1 - 26.
135. Динаjewski A. (1938): Badania nad ptakami Wolynia. Acta ornithol. mus. zool. Polon. 2. N 17. S. 335 - 411.
136. Dzieduszycki W. (1895): Przewodnik po muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowe. Lwow.
137. Fischer E. (1899): Fauna der Bukowina. Die Bukowina. Czernowitz. S. 99 - 111.
138. Godyn Z. (1939): Wystepowanie niekturzych gatunkow ptakow z rzedow Anseriformes i Ardeiformes w poludniowo - wschodnich okolicach Polski. Acta ornithol. mus. zool. Polon. 3. N 3. S. 17 - 29.
139. Grischtschenko V.N. (1991): Überwinterungsfälle des Weissstorchs *Ciconia ciconia* in der Ukraine. Limicola. 5. N 2. S. 70 - 73.
140. Grote H. (1925): Verbreitung und Zug des Weissen Storches in Russland, Polen und den Randstaaten, nebst einigen Angaben über den Schwarzstorch. Ornithol. Monatsber. 33. N 6. S. 173 - 178.
141. Hrabar A. (1932): Ptactwo na Podkarpatske Rusi. Sbornik Zemske Museini Spolecnosti v Užhorode. Užhorod.

142. Miczynski K. (1962): Ptaki Dublan. Acta ornithol. 6. N 10. S. 117 - 180.
143. Nordmann A. (1840): Observations sur la Faune Pontique (voyage dans la Russie meridionale et la Crimee, excute en 1837 sous la direction de M. Anatole de Demidoff). 3.
144. Sokolowski J. (1936): Ptaki ziem Polskich. Poznan. 1. 444 s.
145. Taczanowski W. (1882): Ptaki krajowe. Krakow. 1 - 2. 399 s.

TRANSLATION OF NAMES THE RUSSIAN AND UKRAINIAN WORKS

1. Averin, V.G. & N.G. Seleznyev (1923): New and rare birds of lake Liman the Kharkov Region. Okhota e rybolovstvo. 2: 37-39.
2. Andreyev, I.F. (1953): Materials to the study of bird and mammal fauna of Pricarpatye. Ucheniye zapiski Kishinev. univers. 8: 271 - 309.
3. Ardamatskaya, T.B. (1991): Rare and endangered birds of the Ukrainian Black Sea State Biosphere Reservation and its neighbouring territories. In: Korzyukov, A.I., A.I. Koshelev & I.I. Chernichko (eds.), /Rare birds of the Black Sea Coastal Area/. Kiev - Odessa, Lybid Publ. 54 - 69.
4. Artobolevsky, V.M. (1928): To the ornithofauna of the Chernigov okrug. Ukr. myslyvets ta rybalka. 11-12: 35 - 36.
5. Babko, V.M. (1987): On the records and nesting of the Black Stork in the south - west of Chernigov Region. Ornitologiya. 22: 175.
6. Balashov, L.S., S.Yu. Popovich & A.A. Petrusenko (1987): Polesky Nature Reservation. In: Nature Reservations of the Ukraine and Moldavia. Moskow, Mysl Publ. 18 - 31.
7. Barabash-Nikiforov, I. (1928): New datas on the some bird nesting in former Ekaterinoslav Region. Ukr. myslyvets ta rybalka. 7-8: 39-40.
8. Bondar, V.I. & A.P. Skokov (1985): Land vertebrate fauna of the Lugansk Nature Reservation. /Teoret. principles of the reservation affair/. Abstracts of papers. Moskow. 20-22.
9. Borovikov, G.A. (1907): Materials to the ornithology of the Ekaterinoslav Region. Odessa. 272.
10. Brauner, A.A. (1915): Spring passage of Black Stork in Bessarabia. Ornitol. vestnik. 3: 245 - 246.

11. Brauner, A. (1930): Trip through the valley from the village Gradanitsy to the village Belyayevka. Ukr. myslyvets ta rybalka. 1: 23-27.
12. Bulakhov, V.L. (1968): Ornithofauna forming of the Dneprodzerzhinsk Reservoir. Ornitologiya. 9: 178-187.
13. Burchak-Abramovich, M.O. (1928): On some interesting birds of Volynia. Zbirnyk prats Zool. muzeyu AN URSR. 5: 213-224.
14. Val'kh, B.S. (1900): Materials to the ornithology of the Ekaterinoslav Region. Observations in 1892 - 1897. Trudy Obshchestva ispytateley prirody pri Kharkov. univers. 34: 1 - 90.
15. Velykokhat'ko, Kh.D. (1927): Birds of Bila Tserkva District. Bila Tserkva. 1. Iss. 3: 1 - 57.
16. Voyinstvensky, M.A. (1949): Rare birds of the Ukraine. Kiev, Rad. Shkola Publ. 120 pp.
17. Voyinstvensky, M.A. (1984): Birds. Kiev, Rad. Shkola Publ. 304 pp.
18. Gavrilenko, N.I. (1929): Birds of the Poltava Region. Poltava. 133 pp.
19. Galblizl, K. (1785): Physical description of the Tavria Region by its site and by all three nature kingdoms. Sankt-Petersbourg. 248 pp.
20. Gerchner, V. Y. (1928): Materials to the bird study of Podolia. Trudy fiz. - matemat. viddilu (Ukr. Akad. nauk). 6. Iss. 3: 151 - 192.
21. Girchich, P.G. (1912): Notes on the some birds of the Kharkov Region. Byullet. Kharkov. obshchestva lyubiteley prirody. 4: 7-14.
22. Golovach O.F., V.N. Grishchenko & V.V. Serebryakov (1990): Distribution, number and migrations of the Black Stork in the Ukraine. Kiev. 48 pp.
23. Golovach, O.F., V.N. Grishchenko & V.V. Serebryakov (1990): The modern number, distribution and migrations of the Black Stork in the Ukraine. In: Savitsky, B.P. & E.G. Samusenko (eds.) /Storks: distribution, ecology, conservation/. Minsk. Navuka e tekhnika Publ. 191 - 203.
24. Golovach, O.F., V.V. Serebryakov & V.N. Grishchenko (1989): Distribution and number of the Black Stork in the Ukraine.

- /All-Union Council on the problem of the kadastr and animal world census/. Abstract of papers. Ufa. 3: 20 - 21.
25. Gorban, I.M. (1990): Number of the Black Stork in the west of Ukraine. In: Savitsky, B.P. & E.G. Samusenko (eds.), /Storks: distribution, ecology, conservation/. Minsk. Navuka e tekhnika Publ. 204 - 205.
 26. Gorban, I. & M. Khimin (eds.). (1991): The catalogue of the ornithofauna in the western region of Ukraine. Ornithological observations for 1989 - 1990. 2. Lutsk. 156 pp.
 27. Gorban, I. & Shidlovsky I. (1990): How does sleep the Black Stork? Ozerny kray: Ecol. miscellany of the Shatsk National Park. January. 60.
 28. Goroshko, O.A., V.N. Grishchenko, L.P. Zgerskaya, S.A. Loparyev, L.F. Petrichenko, N.S. Ruzhilenko, L.A. Smogorzhevsky & A.N. Tsvelykh (1989): Vertebrate animals of the Kanev Nature Reserve. Moscow. 42 pp.
 29. Grishchenko, V.N. (1986): Preliminary communications about the results of the questionnaire count of the Black Stork in the Kiev Region. /Study of birds of the USSR, their protection and rational use/. Abstracts of papers of the 9. All-Union ornithol. confer. Leningrad. 1: 175.
 30. Grishchenko, V.N. (1990): "Year of the Black Stork" in the Ukraine: purpose and tasks. /Ornithofauna of the western regions of the Ukraine and problems its conservation/. Lutsk. 97 - 98.
 31. Grishchenko, V.N. (1990): Conservation of the Black Stork and rare Birds of Prey species nestings by means of their passportisation and selecting of conservation zones. /From the experience of the work of the young conservation organisations on the programme "Fauna"/. Kiev. 26 - 29.
 32. Grishchenko, V.N. (1990): Attracting of rare bird species to the conservation territories. /Experience of conducting the ecological education in the conservation territories the Ukr. SSR/. Kiev. 16 - 22.
 33. Grishchenko, V.N., Boreiko, V.E., I.V. Babiy, V.N. Gramma, V.V. Lipin, M.A. Filatov, B.M. Yakushenko (1989): Methodological recommendations on the work organisation on the programme "Fauna". Kiev. 28 pp.

34. Boreiko, V.E., V.P. Davydok, E.P. Avdeyenko, A.M. Poluda, O.F. Golovach, V.N. Grishchenko (1988): Methodological recommendations on the conservation the hunting and in the Red Book entered animals. Kiev. 90 pp.
35. Boreiko, V.E., N.A. Karmachev, V.N. Grishchenko, N.V. Melnik, V.V. Lipin & V.A. Brinikh (1989): Methodological recommendations on the game conservation, wildlife management, organisation the struggle with the poaching and ecological education of hunters. Donetsk. 36 pp.
36. Grishchenko, V.N., G.N. Sorokun, O.A. Goroshko & T.V. Kuprienko (1990): From the experience of the work on the programme "Fauna" of the Kiev University squad for conservation of nature "Leninski dozor". /From the experience of the work of youth conservation organisations on the programme "Fauna". Kiev. 5 - 7.
37. Gubkin, A.A., V.S. Gavrilenko, A.V. Savransky & P.T. Chegorka (1978): Saline reservoirs of steppe Pridneprovye how concentration sites passaging birds. /The second All-Union confer. on the bird migrations/. Abstracts of papers. Alma-Ata. Nauka Publ. 1: 101 - 102.
38. Gudyna, A.N. (1986): Rare birds of the Orel River basin. /Study of birds of the USSR, their protection and rational use/. Abstracts of papers the 9. All-Union Orn. Confer. Leningrad. 1: 179.
39. Guzy, A.I. (1989): Some peculiarities of bird population the ugolka old woods of Carpathian Nature Reserve. /All-Union Council on the problem of the kadastr and animal world census/. Abstracts of papers. Ufa. 3: 71 - 72.
40. Guzy, A.I. (1990): The Black and White Storks in the Ukrainian Carpathians. In: Savitsky, B.P. & E.G. Samusenko (ds.). /Storks: distribution, ecology, conservation/. Minsk. Navuka e tekhnika Publ. 224 - 226.
41. Danilovich, A. (1924): Autumnal aviphenological notes. Observation site: environs of Kiev. Yuzhnaya okhota. 5-6: 22.
42. Danilovich, A. (1932): Black Stork near Kanev. Ukr. myslyvets ta rybalka. 7: 17.
43. Danilovich, A.P. (1950): Ornithological finds and observations in environs of Kiev. Ochrana prirody. 12. Moscow. 135 - 143.

44. D'yakov, V.A., Molodan, G.N. & A.I. Chernyshov (1986): On the territorial allocation and number Ciconiiformes in the northern coast of Azov sea. /All-Union Council on the problem of the kadastr and animal world census/. Abstracts of papers. Moskow. 2: 276 - 277.
45. Yevtushevsky, N.N. (1987): Fauna of Cherkassy Region (methodological recommendations on the conservation, study, economic using). Cherkassy. 84 pp.
46. Yesilevskaya, M.A., I.A. Krivitsky, A.S. Lisetsky (1986): On the conservation of waterfowl and wood birds in Izyum District of Kharkov Region. Vestnik Kharkov. Univ. 28: 88-90.
47. Zhezherin, V.P. (1961): On the Black Stork distribution in Volynia Region. Zbirnyk prats Zool. mus. AN URSR. 30: 82-84.
48. Zhezherin, V.P. (1962): On the distribution some rare and numerous bird species of the Ukrainian Polesye. Zbirnyk prats Zool. mus. AN URSR. 31: 104 - 109.
49. Zhezherin, V.P. (1962): Rare and endangered birds of the Ukrainian Polesye and questions their conservation. Voprosy ekologii. 6: 60 - 61.
50. Zhezherin, V.P. (1969): Ornithofauna of the Ukrainian Polesye and its dependence from the landscape conditions and anthropogenic factors. Diss. kand. biol. sci. Kiev. 578 pp.
51. Zhila, S.N. (1990): Black Stork distribution in the Ukraine. Vestnik zoologii. 4: 79 - 80.
52. Zavgorodni, V.I., G.N. Molodan & A.I. Chernyshov (1989): Ciconiiformes of the northern coast the Azov sea. /All-Union Council on the problem of the kadastr and animal world census/. Abstracts of papers. Ufa. 3: 86 - 87.
53. Kiyko, A.O. (1990): Competition "Berkut - 89" and recommendations on the conducting its in future. /Ornithofauna of the western regions of the Ukraine and problems its conservation/. Lutsk. 139 - 140.
54. Kirpichenko, M. (1933): Materials to the ornithofauna of the Bila Tserkva District. Zhurnal bio-zool. zyklu VUAN. 4: 91 - 104.
55. Kiselyuk, O.I. (1990): Rare bird species of the Carpathians National Park. /Ornithofauna of the western regions of the Ukraine and problems its conservation/. Lutsk. 18 - 20.

56. Kistyakovskiy, A.B. (1957): Rare hunting birds of the Ukrainian SSR. /Hunting in the Ukraine/. Kiev. 50 - 51.
57. Kistyakovskiy, A.B. (1950): Birds of the Trans-Carpathians Region. Trudy instytutu zoologii AN URSS. 4: 3-77.
58. Kistyakovskiy, A.B. (1952): Fur-bearing bird fauna of the Polesye of USSR. Zbirnyk prats zool. mus. AN URSS. 25: 11-34.
59. Kistyakovskiy, A.B. (1957): Bird fauna of the Kakhovka Reservoir region. Zbirnyk prats zool. mus. AN URSS. 28: 20-48.
60. Klimenko, M.I. (1950): Materials to the bird fauna of the Black Sea Nature Reserve region. Trudy Chernomorskogo gos. zapovednika. 1: 3-52.
61. Klitin, A.N. (1959): Birds of the Soviet Bukowina. /Animal world of the Soviet Bukowina/. Chernovtsy. 67 - 129.
62. Klitin, A.N. (1964): Birds of the Soviet Bukowina. Diss. kand. biol. sci. Kharkov. 513 pp.
63. Kopein, K.I., A.P. Vyskushenko & I.K. Kopein (1989): Rare birds of the Zhitomir Region. /All-Union Council on the problem of the kadastr and animal world census/. Abstracts of papers. Ufa. 3: 110 - 111.
64. Kostin, Yu.V. (1970): Birds of Crimea. Diss. kand. biol. sci. Kiev. 453 pp.
65. Kostin, Yu.V. (1983): Birds of Crimea. Moscow. Nauka Publ. 241 pp.
66. Koshelev, A.I., A.I. Korzyukov, V.A. Lobkov & L.V. Peresyad'ko (1991): The analysis of the amount of rare bird species in the Odessa Region. /Rare birds of the Black Sea Coastal Area/. Kiev-Odessa. Lybid Publ. 9 - 36.
67. Koshelev, A. & A. Shulin (1984): The Tiligul Hunting Farm. Okkota e okhotn. khozyaystvo. 11: 6-8.
68. Krivitsky, I.A. (1988): Birds. Popular-science story on the ornithofauna of the Kharkov Region. Kharkov. Prapor Publ. 180 pp.
69. Krivitsky, I.A., V.N. Gramma, I.V. Druleva, L.N. Gorelova & A.M. Rudik (1986): Love your earth. Kharkov. Prapor Publ. 192 pp.
70. Kryzhanovskiy, V.I. & V.P. Zhezherin (1979): Rare mammals and birds of the Ukraine and their conservation. Kiev. 64 pp.

71. Lebedeva, M.I. (1979): Black Stork migrations. /Bird migrations of the Eastern Europe and Northern Asia. Ciconiiformes - Anseriformes /. Moskow. Nauka Publ. 28 - 31.
72. Lugovoy, A.E. (1989): About the kadastr of bird population of the Nature Reserve "Rostochnye" and its environs. /All-Union Council on the probleme of the kadastr and animal world census/. Abstracts of papers. Ufa. 3: 147-148.
73. Lysenko, V.I. & V.D. Siokhin (1991): The present status of the amount and distribution of rare birds at the Northern Sea of Azov coastal area. /Rare birds of the Black Sea Coastal Area/. Kiev-Odessa. Lybid Publ. 69-78.
74. Lyalitskaya, S.D. (1961): In mountains of Crimea. Priroda. 12: 62-66.
75. Makarenko, M.M., M.F. Samofalov & V.A. Serdyuk (Experience of conducting the rare bird species census in Chernigov Region with the help of the competition "Orlan". /From the experience of the work of the youth conservation organisations on the programme "Fauna"/. Kiev. 9-10.
76. Marisova, I.V. (1957): Materials to the study of wood birds of the Ternopol Region. Naukovi zapysky Kremenets. ped. instytutu. 3: 140-159.
77. Marisova, I.V., M.M. Makarenko & V.A. Serdyuk (1990): The Black Stork in the Chernigov Region. In: Savitsky, B.P. & E.G. Samusenko (eds.). /Storks: distribution, ecology, conservation/. Minsk. Navuka e tekhnika Publ. 221 - 223.
78. Marisova, I.V., M.F. Samofalov, V.M. Babko, M.M. Makarenko & V.A. Serdyuk (1991): Bird migration study in the Chernigov Region. Nezhin. 39 pp.
79. Menzbier, M.A. (1895): Birds of Russia. Moskow. 1. 836 pp.
80. Molchanov, L.A. (1906): List of birds the Nature Museum of the Tavria Province Zemstvo (in Simferopol). /Materials to the knowledge of the fauna and flora of the Russian Imp. Zool. section/. 7: 248 - 301.
81. Nazarenko, L.F. & L.A. Amonsky (1986): Influence of the meteorological processes and weather on the bird migration in the Black Sea Coastal Area. Kiev-Odessa. Vysycha shkola Publ. 183 pp.

82. Nikolsky, A.M. (1891/1892): Vertebrate animals of Crimea. Appendix 4 to 68. vol. "Zapiski Imp. Akad. Nauk". Sankt-Petersbourg. 484 pp.
83. Novak, V.O. & O.V. Savchuk (1990): About the rare nesting birds of the Rivne Region. /Ornithofauna of the western regions of the Ukraine and problems its conservation/. Lutsk. 140-142.
84. Orlov, P.P. (1941): Ornithofauna of the Cherkassy District. Naukovi zapysky Cherkas. derzhavn. ped. instytutu. 1: 51-75.
85. Orlov, P.P. (1948): Ornithofauna of the Charkassy District. Naukovi zapysky Cherkas. ped. instytutu. 2. Iss. 2: 1-117.
86. Osterman, A.I. (1912): Notes about the birds of Bessarabia. Trudy Bessarab. obshchestva estestvoispytateley. 2. Iss. 2: 165-191.
87. Panchenko, V.A. & K.L. Balatsky (1991): Rare and endangered birds of the deltas of the Danube, the Dniester and neighbouring territories. /Rare birds of the Black Sea Coastal Area/. Kiev-Odessa. Lybid Publ. 37-53.
88. Panchenko, S.G. (1973): Rare and endangered animals of the Voroshilovgrad Region. /Protect native nature/. Donetsk. Donbass Publ. 4: 76-105.
89. Pachosky, I.K. (1911): To the ornithofauna of the Kherson Province. Ornitol. vestnik. 3-4: 212-223.
90. Pashkovsky, V.N. (1931): Black Stork in the Tulchin District. Ukr. myslivets ta rybalka. 5-6: 49.
91. Peklo, A.M., & V.I. Strigunov (1984): Short notes about the Black Stork. In Rovno Region. /Research into the reservation affair/. Moskow. 109.
92. Petrov, V.S. (1954): To the ornithofauna of the bottomland of lower Dnieper. Uchen. zapiski Kharkov. Univ. 52: 105-131.
93. Poluda, A.M. & S.P. Prokopenko (1990): Some peculiarities the spring migration of birds over the Carpathians. /Ornithofauna of the western regions of the Ukraine and problems its conservation/. Lutsk. 128-131.
94. Portenko, L.A. (1950): Description of the bird fauna of the western Trans-Carpathians. /Collection in memory of Akad. P.P. Sushkin/. Leningrad - Moskow. 301-359.

95. Puzanov, I.I. (1931): Preliminary results of the vertebrate fauna study of the Crimea Nature Reserve. /Collection the works on the fauna study of the Crimea Nature Reserve/. Moskow. 5-38.
96. /Rare and endangered plants and animals of the Ukraine/. Kiev. Naukova dumka Publ. 1988. 250 pp.
97. Samofalov, M.F. (1980): Recent state the ornithofauna of the Chernigov Region and neighbouring territories. /Study of birds of the USSR, their protection and rational use/. Abstracts of papers the 9. All-Union Ornithol. Confer. Leningrad. 2: 225-226.
98. Senitsky, A. (1896): Birds of Tarkhan-Sunak. The experience of materials collecting for the ornithology of Crimea. Simferopol. Publ. Hous of Veresotskaya. 100 pp.
99. Serebryakov, V.V. (1984): Short notes about the Black Stork. In the Ukraine. /Research into reservation affair/. Moskow. 109.
100. Skilsky, I.V. (1990): New data on rare and uncommon bird species of the Chernovtsy Region. Ornitologiya. 24: 160.
101. Skilsky, I.V. (1990): The recent status of populations of the White and Black Storks in the territory of Bukovina. /Storks: distribution, ecology, conservation/. Minsk. Navuka e tekhnika Publ. 231-235.
102. Smogorzhevsky, L.A. (1952): Ornithofauna of the Kanev Biogeographical Nature Reserve and its environs. Naukovi zap. Kiev. Derzhavn. Univ. 11. Iss. 1: 101-187.
103. Smogorzhevsky, L.A. (1979): Fauna of the Ukraine. 5. Birds. Iss. 1. Kiev. 188 pp.
104. Snigirevsky, S.I. (1925): About some rare birds the Dnieper District of Tavria Province. Ukr. okhotnik e rybolov. 8: 19-22.
105. Somov, N.N. (1897): Ornithological fauna of the Kharkov Province. Kharkov. 680 pp.
106. Srebrodolskaya, N.I. (1976): Periodical phenomena in the life of Ciconiiformes of the western regiones of the Ukraine. /Saisonal development of nature: Meterials of the confer. "Mammal and bird phenology"/. Moskow. 65-67.

107. Strautman, F.I. (1954): Birds of the Soviet Carpathians. Kiev. AN USSR. 332 pp.
108. Strautman, F.I. (1963): Birds of the western regions of the Ukraine. Lvov. Lvov Univ. Publ. 1. 200 pp.
109. Talposh, V.S. (1969): Birds of the Trans-Carpathians Lowland. Diss. kand. biol. sci. Kremenets. 408 pp.
110. Tarasova, M.K. (1952): Hunting waterfowl of the upper Dniester basin. Naukovi zap. Pryrodovnavchogo mus. inst. agrobiol. AN URSR. 2: 45-63.
111. Tatarinov, K.A. (1973): Vertebrate fauna the west of Ukraine: ecology, significance, conservation. Lvov. Lvov Univ. Press. 257 pp.
112. Tissarevsky, S. (1927): Hunting animals and birds of the Lubny District. Ukr. myslivets ta rybalka. 2: 29-30.
113. Treus, V.D. (1954): Ornithofauna of Askania-Nova. Uchen. zapiski Kharkov. Univ. 52: 79-104.
114. Fedorov, S. (1925): Notes on the birds of the Lower Dnieper. (From the notebook of hunter). Ukr. okhotnik e rybolov. 2: 23.
115. Fedorenko, A.P., V.I. Rogatko, V.I. Lysenko, T.I. Kotenko & S.V. Volovnik (1990): Animals of the Red Book. Kiev. Urozhay Publ. 208 pp.
116. Flint, V.E. (1984): Black Stork. /Red Book of the USSR/. Moscow. Lesnaya promyshlennost' Publ. 109.
117. Khimin, M.V. & I.M. Gorban (eds.) (1989): The catalogue of ornithofauna in the western regions of Ukraine. Ornithofaunistical observations for 1977 - 1988. Lutsk. 104 pp.
118. Khranevich, V. (1925): Description of the fauna of Podolia. Part 1 - mammals and birds. Vinnytsa. 128 pp.
119. /Red Book of the Ukrainian SSR/. Kiev. Naukova dumka Publ. 1980. 498 pp.
120. Cherevko, F.I. (1966): Conservation of nature in the Volynia Region. /Conservation of nature in the western regions of the Ukraine/. Lvov. 277-279.
121. Cherkashchenko, M.I. (1963): Ecological description of the nesting water, meadow and marsh birds in the valley of upper Dniester. /Recent and past fauna in the western regions of the Ukraine/. Kiev. AN URSR. 47-63.

122. Scharleman, E.V. (1915): /From the life of nature/. Kiev. L.I. Grossman Publ. House. 84 pp.
123. Scharleman, M.V. (1924): Materials to the ornithofauna of the State Steppe Nature Reserve Chapli and its area. Visti Derzhavn. stepov. zapov. Chapli. 3: 48-94.
124. Scharleman, M.V. (1928): Excursion along the Dnieper from Kiev to Stary Glibov (in Chernigov Region) and back. Zbirnyk prats Dniprov. biol. stancii. 1: 239-249.
125. Scharleman, M.V. (1933): New information about the birds of state Nature Reserve Koncha-Zaspa. Zbirnyk prats Zool. mus. AN URSR. 12: 75-78.
126. Scharleman, M.V. (1938): Birds of the Ukr. SSR. Kiev. AN URSR. 129 pp.
127. Scharleman, M. & L. Portenko (1926): Notes about the Birds of Volynia. Trudy fis.-mrtemat. viddilchnyya AN URSR. 2. Iss. 2: 125.
128. Scharleman, N.V. (1923): To the ornithofauna of the Kiev Province. Okhota e rybolovstvo. 5-6: 128-129.
129. Skidlovsky, I.V. & I.M. Gorban (1990): Notes about the sleep of the White and Black Storks. /Storks: distribution, ecology, conservation/. Minsk. Navuka e tekhnika Publ. 230-237.
130. Shcherbak, N.N., V.P. Zhezherin & V.I. Kryzhanovsky (1976): Materials to "The Red Book of the Ukrainian SSR". Land vertebrates. Sbornik trudov Zool. mus. AN USSR. 36: 9-17.
131. Yaremchenko, O.A. & I.N. Sheygas (1989): About the recent state of rare bird species in Polesky Nature Reserve. /All-Union Council on the probleme of the kadastr and animal world census/ Abstracts of papers. Ufa. 3: 254-256.

ЗМІСТ

В.М.Грищенко, О.Ф.Головач, В.В.Серебряков, І.В.Скільський, О.В.Савчук. Підсумки проведення "Року чорного лелеки" в Україні	I
Короткі повідомлення	I7
Чорний лелека у Сумському Поліссі та на півдні Брянщини. В.Т.Афанасьєв. - Гніздування чорного лелеки в Іванківському районі на Київщині. Д.М.Борзаківський. - Чорний лелека у Канівському Придніпров'ї. В.М.Грищенко. - До поширення чорного лелеки в Сумській області. М.П.Книш. - Випадок врятування молодого чорного лелеки. М.М.Куріло. - Зустрічі чорного лелеки на заході України. В.О.Новак. - Чорний лелека в заповіднику "Асканія-Нова". М.М.Семенов. - Зустрічі чорного лелеки у Чернівецькій області. І.В.Скільський. - Знахідка гнізда чорного лелеки в Північній Буковині та ботанко-географічний опис його розташування. Б.И.Годованець, І.В.Скільський, І.І.Чорней, П.В.Бундзяк, О.М.Васін, В.В.Бучко. - До поширення чорного лелеки у Прикарпатті та в Українських Карпатах. Б.И.Годованець, І.В.Скільський, В.В.Бучко.	
В.М.Грищенко Чорний лелека в Україні: міфи і реальність	26
Бібліографія по чорному лелеці в Україні	30

CONTENTS

V.N. Grishchenko, O.F. Golovach, V.V. Serebryakov, I.V. Skil'sky & A.V. Savchuk. Results of conducting "The Year of the Black Stork" in the Ukraine	I
Short notes	I7
Black Stork in Sunny Polesye and in south of Bryansk Region. V.T. Afanasyev. - Black Stork nesting in Ivankiv District of the Kiev Region. D.M. Borzakivsky. - Black Stork in the Kaniv Pridneprovye.	
V.N. Grishchenko. - To the Black Stork distribution in the Sunny Region. N.P. Knysh. - The case of saving the young Black Stork. M.M. Kurylo. - Black Stork records in the west of Ukraine. V.O. Novak. - Black Stork in Nature Reserve "Askania-Nova". N.N. Semenov. - Black Stork records in Chernivtsi Region.	
I.V. Skil'sky. - The find of Black Stork nest in the North Bukovina and botany-geographical description of it distribution. B.I. Godovanets, I.V. Skil'sky, I.I. Chornei, P.V. Bundzyak, O.M. Vasin, V.V. Buchko. - To the Black Stork distribution in the Carpathian Mountains and in Ukrainian Carpathians.	
B.I. Godovanets, I.V. Skil'sky, V.V. Buchko.	
V.N. Grishchenko. Black Stork in the Ukraine: myths and reality	26
Bibliography on the Black Stork in the Ukraine	30

ДЛЯ ПОДАТК

"Зелений рух Буковини" - громадська екологічна організація, яка виникла у листопаді 1988 року.

Основні напрямки діяльності: соціальна екологія, радіаційна екологія, екологічні проблеми атмосфери і використання водних ресурсів, екологія живої природи.

"Зелений рух Буковини" налічує понад 1000 членів. За соціологічними опитуваннями його підтримує 40% виборців у регіоні.

"Зелений рух Буковини" входить до Української екологічної асоціації "Зелений світ", є співзасновником і членом Національного екологічного центру. Голова організації - професор Леонтій Сандуляк.

Адреса: УКРАЇНА

Чернівці 274000

вул. Вірменська 13

тел.: 03722/ 5-31-78

03722/ 7-03-30

"Zeleny Rukh Bukoviny" (Green Movement of Bukovina) is a public ecological organization which came into existence in November 1988.

The main directions of its activity are human ecology, radiation ecology, ecological problems of the atmosphere and the use of water resources, the ecology of living nature.

"Zeleny Rukh Bukoviny" numbers over 1000 members. According to the public poll it is supported by 40 percent of voters in the region.

"Zeleny Rukh Bukoviny" is a member of Ukrainian Ecological Association "Zeleny Svit" (Green World), a co-founder and a member of National Ecological Center. The chairperson of the organization is Prof. Leontiy Sandulyak.

Address: 13 Virnenska St,
Chernivtsi 274000
UKRAINE

Ph: (03722) 5-31-78
(03722) 7-03-30

У 1991 р. в Чернівцях вийшли з друку:

Ковальчук Г.І., Голубева Г.А., Скільський І.В. КАТАЛОГ ОРНІТОЛОГІЧНОЇ КОЛЕКЦІЇ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ. Чернівці, 1991. 46 с.

У роботі описаний кількісний і якісний склад орнітологічної колекції Чернівецького краєзнавчого музею. Чкажується інвентарний номер експонату, стать або вік птаха, дата надходження, дата і місце здобуття, прізвище та ініціали автора знахідки.

Іл. 1. Табл. 4. Бібліогр.: 4 назв.

Третьяков Л.Д., Андрущенко Т.Г., Гаврилук Н.М., Скільський І.В. ПТАХИ БУКОВИНИ В КОЛЕКЦІЇ ЗООЛОГІЧНОГО МУЗЕЮ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ /КАТАЛОГ/. Чернівці: ЧДУ, 1991. 72 с.

У роботі представлені результати опрацювання колекції тушок і чучел птахів зоомузею ЧДУ з території Чернівецької області. Описані дата /число, місяць, рік/ і місце /населений пункт, адміністративний район/ здобуття птаха, його стать, вік, прізвище і ініціали здобувача.

Іл. 1. Табл. 1. Бібліогр.: 5 назв.

З приводу придобання вказаних видань необхідно звертатися за адресою: 274001, м.Чернівці, вул. Буковинська, 9/4, Скільський І.В.